O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

MADRIMOVA INTIZOR ALISHER QIZIning

5110800-Tasviriy san’at va muxandislik grafikasi ta’lim yo`nalishii bo`yicha bakalavr darajasini olish uchun

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

MAVZU: “SAN`AT KOLLEJLARIDA XALQ RASSOMI ABDULLA BOLTAYEV IJODINI O`RGATISH

Ilmiy rahbar: RO`ZMETOV QUVONDIQ SHONAZAROVICH

Urganch 2016 yil

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

TASVIRIY SAN’AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI KAFEDRASI

MAVZU: “SAN`AT KOLLEJLARIDA XALQ RASSOMI ABDULLA BOLTAYEV IJODINI O`RGATISH

BaJaruvchi: **MADRIMOVA INTIZOR ALISHER QIZI**

Rahbar: **RO‘ZMETOV QUVONDIQ SHONAZAROVICH**

Urganch shahri
2016 yil

M U N D A R I J A

Kirishé é é é 3

I BOB. SAN'AT KOLLEJLARIDA NAQQOSHLIK SAN'ATI MASHG'ULOTLARINI TASHKIL QILISH METODIKASI

1.1. Oóquv jarayonida mahalliy naqqtsshlik elj mj ntlaridan ftsydalanishning mj ttsdik astsslarié ...11

1.2. Talabalarni ijtsdktsrlik koónikmalarini shakllantirishda mustaqil ttspshiriqlarga qoóyiladigan talablaré 15

I.3. Naqqtsshlik sanôatini mashgóultstlarini tashkil etish mj ttsdikasié é é é é ...19

I.4. Naqqtsshlik mashgóultstlarini takil etish boóyicha tavsiya etiladigan oóquv dasturi (Xiva naqqoshlik sanôati maktabi misolida)é é é é é é é é é é é é 25

II BOB. XALQ RASSOMI ABDULLA BOLTAEV IJODIY FAOLIYATINI O'RGANISHNI NAZARIY ASOSLARI

II.1. Abdulla Btsltaj vning hayoti va ijtsdi haqidagi ma`lumotlaré é é é é é é 30

II.2. Abdulla Btsltaj v yaratgan naqsh ktsmptszitцiyalarining turlari va ularda qoćllanilgan naqsh elj mj ntlarié .38

II.3. Abdulla Btsltaj v yaratgan naqsh kompozitsiyalarining tuzilishi va nomlanishié ...42

II.4. Abdulla Btsltaj v yaratgan naqsh kompozitsiyalarida rangshuntsslikéé é ...47

II.5. Abdulla Btsltaj vning ʍivadagi ma`muriy va turar jtsy inshtsatlarini qurilishi va bj zalishi haqidagi mahalliy shj vada yozib qtsldirgan qisqacha ma`lumtstlardan namunalaré 49

Xulosa...56

Ftsydalanilgan adabiyotlar ro`yhati...59

Iltsvalaré 60

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. Mustaqil Oźbj kisttsn madaniyati oźining rivtsjlanish, yuksalish, ttsbtsra taktsmillashish jarayonida oćtmish ajdtsdlarimiz yaratgan va bizga hadya etgan ulkan, buyuk Ӽazina-bj bahts madaniy mj rtssni yangi shartsit, davr talabi, taraqqiyot taqtsztssiga koćra ftsydalanavj radi.

ф srlar osha sayqallanib rivojlanib kelayotgan qadimiy madaniyatimiz durdtsnalarini hayolan tasavvur etar ekanmiz, bu ulkan Ӽazina toćrida tasviriy sanôatimizning naftssat barq urgan sahifalari yarqirab koćzga tashlanadi. Sj hrgar musavvir va usta naqqtsshlarimiz naftssat durdtsnalarini kittsb sahifalarida jiltslantirib, instsn kayfiyati va zaktsvatining ntszik, koćz ilgćamas qirralarini tj ngsiz mahtsrat bilan namtsyish qildilar. Garchi htszirgi kunlargacha qisman saqlanib qtslib, jahtsn sanôat ktsshtsnalarining koćrki sifatida maqtalib kj layotgan tasvirli qoćlyozma va suratlar talaygina boćlsa ham, bir nj cha davrlarga mansub boćlganlari juda kam. Biz xattts ana shu davrlar nafis tasviriy sanôat ijtsdktsrlari haqida ham yj tarlicha maôlumtstlarga ega emasmiz. Shunday ekan, shu tasviriy sanôat namtsyondalari bilan tanishish muhim ahamiyatga egadir. Musavvir va naqqtsshlik hunarlari bilan btsgćliq kishilar hayotini chuqur oćrganish hanuzgacha ijtsdktsri ntsmaôlum boćlib kj layotgan baôzi suratlarni tahlil etish imktsnini ham bj radi.

Maôlumki, sobiq ittifoq davrida xalq amaliy sanôati boćlishi oćzbek milliy hunanarmadchilik, zardoćzlik, gilamchilik, yogôch oćymakorligi, naqqoshlik kabi turlari va shu sohada qozongan ustalarning xizmatlari intila borib, yoćqolib ketishi haqida edi. Ammo respublikamiz mustaqilikka erishgan birinchi kunidan boshlab bu sohadagi ishlarga eôtibor berilmoqda. Jumladan, respublikamiz maktabalari va maktabdan tashqari amaliy mashgôulotlarda ham hozirgacha anchagina ishlar bajarilyapti.

Naqqtsshlik sanôati ham har bir kishida yuksak didni shakllantiradi va uni rivtsjlanishiga katta yordam bj radi. Ushbu sanôat turi ham btsshqa sanôat turlari qattsrida dtsimts estj tik zavq, ruhlanish manbai boćlib Ӽizmat qiladi va kishini

maönaviy dunyosini yanada btsyitib, tsliy barkamtsllikka tslib chiqadi. Shuning uchun ham milliy madaniy mj rtssimizga bodgan muntssabatimizni qaytadan tiklash, uning yaratilish tari̅ini bilish, yangi-yangi imktsniyatlarini ttspib, uni btsyitib btsrish, ayniqsa, htszirgi davrda katta ahamiyatga ega. Buning uchun esa oózbj k ̅alqi oóz tari̅i davtsmida nimaiki yaratgan ekan, ularni yanada chuqurrtsq oórganish zaruriyati yuzaga kj lmtsqda.

Maölumki, htszirgi kunda bizda haligacha chuqur ilmiy astssga tayangan tahlil, muayyan masalalarda aniq yondtsshuvlar yj tishmayotganligi, naqqtsshlik sanöatiga taalluqli adabiyotlarning kamligi, btsrlari ham rus tilida ekanligi, yoshlarimizga shu sanöat sirlarni oórgatish btsrasida mj ttsdik tavsiyantsmalar va dasturlar toóliq ishlab chiqilmaganligi yaqqtsl sj zilib qtslmtsqda.

Biz shularni eötibtsrga tslgan htslda tanlagan malakaviy bitiruv ishimiz mavzusi dtslzarbligini naqqtsshlik sanöatining shakllanish va rivtsjlanish tari̅i, naqqtsshlik sanöatida ishlatiladigan asbtsb-uskunalar, matj riallar, naqqtsshlik sanöatida qodlaniladigan naqsh turlari, ularning ntsmlanishi, naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish, ranglash va pardtszlash qtsnuniyatlari, naqqtsshlik sanöatining namtsyondalarining ntsmlari, ularning ijtsdiy fatsliyati haqida yangi zamtsnaviy maölumtstlarga ega bodlish, shuningdj k, ana shu sanöat turini yosh avltsdga oórgatishga bodgan zarurat bilan bj lgiladik.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Ushbu tadqiqtst muammtslari bilan btsgóliq ilmiy izlanishlar quyidagi yoónalishlarda tslib btsrilgan:

- Oóquvchilarga sanöat turlarini, ̅ususan ̅alq amaliy sanöati turlarini oórgatish masalalari bilan Oózbj kisttsnda S.Abdullaj v, S.Bulattsv, A.Vasiqtsv, Q.Qtssimtsv va boshqalar shugóullanishgan;
- ʍalq amaliy sanöati vtssitalari yordamida btsshlangóich sinf oóquvchilarini estj tik tarbiyalash masalalari hamda tasviriy sanöat va muhandislik grafikasi va amaliy sanöat oóqituvchilari tayyorlashda tasviriy va ̅alq amaliy bj zak sanöatini oórganish nazariyalari va mj ttsdikalari bilan R.Hasantsv, S.F.Abdullayj v, A.D.Alj ̅in, B.B.Btsymj ttsv, V.S.Bj ltsv, U.N.Nurttsj v, E.I.Roóziyj v,

A.Sulaymtsntsv va boshqalar;

• Oʻzbȷkistts n milliy maktablari oʻquvchilarini ⁼alq amaliy sanʼati va tasviriy sanʼat vtssitalari yordamida badiiy va estȷtik tarbiyalash masalalari bilan S.F.Abdullaȷv, A.A.ʃmtsnullaȷv, I.A⁼mȷdtsv, S.S.Bulattsv, J.A.Darmȷntsv, Q.Qtssimtsv, R.Hasantsv va boshqalar;

• Boʻlgʻusi tasviriy va amaliy sanʼat oʻqituvchilarini nazariy va mȷttsdik tayyorlash muammtslari bilan S.Abdullaȷv, K.ɽralin, U.Nurtaȷv, E.I.Roʻziȷv va btsshqalar shugʻullanishgan.

Sanʼat ktsllȷjlari tasviriy va amaliy sanʼat yoʻnalishidagi naqqtsshlik sanʼati fani boʻyicha mavjud darslik, oʻquv va mȷttsdik qoʻllanmalar hamda shu yoʻnalishdagi btsshqa adabiyotlarning tahlilidan shu narsa maʼlum boʻldiki, htszirgi vaqtgacha:

• Sanʼat ktsllȷjlari tasviriy va amaliy sanʼat yoʻnalishidagi naqqtsshlik sanʼatini oʻrganish muammtslari koʻrib chiqilmagan;

• Naqqtsshlik sanʼati mashgʻultstlarini samarali tashkil qilish yoʻllari, vtssitalari va mȷttsdlari zarur darajada ishlab chiqilmagan;

• Sanʼat ktsllȷjlari tasviriy va amaliy sanʼat yoʻnalishidagi naqqtsshlik sanʼati mashgʻultstlari uchun htszirgacha oʻquv-mȷttsdik ktsmplȷks yaratilmagan.

Bu ahvtsl boʻlgʻusi yuqtsri malakali muta⁼assislarni tayyorlashni qiyinlashtiradi va tsqibatda umum ta`lim maktablari, litsȷy va ktsllȷjlarda amaliy bȷzak sanʼati darslarini oʻqitishni tashkil qilishga salbiy taʼsir qiladi.

Shunday qilib, oʻtkazilgan tadqiqtstlar natijasida tasviriy va amaliy sanʼat muta⁼assisligiga qoʻyiladigan talablar va ularni tayyorlashda amalda qoʻllanilayotgan mȷttsdik taʼmintstning mazmuni, shakli, oʻqitish vtssitalari va mȷttsdlari oʻrtasida qarama-qarshiliklar mavjudligi aniqlandi. Ushbu muammtsning yȷchimini ttspish mazkur tadqiqtstning dtslzarbligini bȷlgilaydi.

Tadqiqot maqsadi:

-- amaliy sanʼat turlaridan naqqtsshlik sanʼatiniga taaʼluqli boʻlgan yangi maʼlumtstlar toʻplash;

-- naqqtsshlik sanʼatida qoʻllaniladigan atamalarni yigʻish;

-- naqqtsshlik sanôatining tariȞiy rivtsji va maktablari, namtsyondalari haqidagi bilimlarga ega bodlish;

-- naqqtsshlik sanôatida naqsh turlarining qodllanilishini oózlashtirilish;

-- naqqtsshlik sanôatida qodllaniladigan naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish, ranglash va pardtszlash tjȞntsltsgiyasini puȞta egallash;

-- buyumlarga mtsslab naqsh ktsmptszitsiyasini ishlashga tayyorlashning oóziga Ȟtss Ȟususiyatlari bilan tanashish;

-- buyumlarga naqsh ktsmptszitsiyasi ishlash btssqichlarini mukammal egashlash;

--yangi uslubdagi naqsh ktsmptszitsiyalarini yaratishga erishish;

--shu yoónalishda oórta maȞsus kasb hunar ktslljjlarida naqqtsshlik mashgóultstlarini tashkil qilishni mjttsdikasini taktsmillashtirish;

--mashgóultstlar jarayonida oóquvchilar ijtsdiy fatsliyatini yanada rivtsjlantirish;

-- oóquvchilarning naqqtsshlik sanôatiga bodlgan muhabbatini uygótstish;

-- oóquvchilarning nazariy va malakaviy bilimlarini mustahkamlash;

-- naqqtsshlik sanôati mashgóultstlarini tashkil qilish uchun dasturlar va oóquv-uslubiy qodllanmalar ishlab chiqish;

-- naqqtsshlik sanôatining btsshqa sanôat turlari bilan oózarts altsqasini aniqlash va haktsztslar kiradi.

- Sanôat ktslljjlari tadlim jarayonini naqqtsshlik sanôati fanini oórganish nazariyasi va mjttsdikasini taktsmillashtirish yodli bilan tadlim jarayoni sifati va samaradtsrligini tsrttirish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Rjspublikamizdagi sanôat ktslljjalari tadlim tizimida naqqtsshlik sanôatining fan sifatida shakllanishini oórganish.

2. Naqqtsshlik sanôatini sanôat ktslljjalarida htszirgi kunda oóqitilishini tahlil qilish, talabalarni Ȟalq amaliy sanôatining kjng tarqalgan turlaridan biri ï mahalliy naqqtsshlik uslublarini oózlashtirishlarini oóziga Ȟtss ttsmtsnlarini oórganish.

3. Naqqtsshlik sanôati fanidan talabalar oózlashtirishi zarur boólgan nazariy matj riallar va bajarishi zarur boólgan amaliy ishlar turlarini tanlash mj ztsnlarini ishlab chiqish.

4. Sanôat ktsllj jlarilardagi naqqtsshlik sanôati mashgóultstlarini tashkil etish hamda rivtsjlantirishga mj ttsdtsltsgik va ktsntsj ptual yondashuvlarni astsslash;

5. Rj spublikamiz taólim tizimidagi soóngi yillardagi oózgarishlarni histsbga tslgan htslda sanôat ktsllj jlaridagi naqqtsshlik sanôati fani taólim mazmunini ltsyihalash va standartlashtirish tamtsyillarini ishlab chiqish;

6. Naqqtsshlik fanini sanôat ktsllj ji talabalari samarali oózlashtirish usullari va mj ttsdlarini aniqlash, mj ttsdik va koórgazmali qoóllanmalar tayyorlash.

7. Naqqtsshlik sanôatidan oóquv mashgóultstlarini tashkil qilish uchun oóquv-mj ttsdik ktsmplj ks yaratish.

8. Naqqtsshlik fanidan taklif qilinayotgan oóquv-mj ttsdik ktsmplj ksning samaradtsrligini tajribada sinab koórish.

Tadqiqot ob'ekti: Sanôat ktsllj jlaridagi tasviriy va amaliy sanôat yoónalishidagi oóquv-tarbiyaviy jarayon.

Tadqiqot predmeti: Sanaôat ktsllj jlarida tasviriy va amaliy sanôat mutaҳassisliklarini tayyorlash jarayonida naqqtsshlik sanôati fanini oórganish bilan talabalarning badiiy-nazariy va mj ttsdik tayyorgarligi samaradtsrligini tsshirish.

Tadqiqotning ilmiy farazi: agarda quyidagi masalalar amalga tsshirilsa, tasviriy va amaliy sanôat mutaҳassisligini kasbiy shakllantirish jarayoni muvaffaqiyatli tashkil etiladi:

- naqqtsshlik sanôatining fan sifatida shakllanishi va uning oóqituvchi kasbiy fatsliyatidagi amaliy ahamiyati tahlil qilib chiqilsa;

- naqqtsshlik mashgóultstlarida oózbj k ҳalq amaliy sanôati turlari, uning oóziga ҳtss ҳususiyatlari va qoóllanilish stshalari haqida talabalarga yj tarlicha hajmda maólumtstlar bj rib btsrilsa;

- naqqtsshlik sanôati mashgóultstlarining mj ttsdik taôomintstiga qoóyiladigan talablar ishlab chiqilib, bir tizimga kj ltirilsa;

- naqqtsshlik sanôati mashgóultstlari va talabalar bajaradigan amaliy ishlarning mazmuni maΞsus ishlab chiqilgan mjztsnlar va shu astssda taktsmilashtirilgan dastur boóyicha tashkil qilinsa;

- naqqtsshlik sanôati mashgóultstlari uchun ilmiy astsslangan oóquv-mjttsdik ktsmpljks tayyorlanib, taðlim jarayoniga jtsriy qilinsa.

Tadqiqot metodlari: umumilmiy (tariΞiy, bitsgrafik, rjtrtsspjktiv-istiqbtslli, ktsntjnt-tahlil), mtsdjllashtirish (ltsyihalash), ststsitsmjtrik (ankjta, tjst, soórtsvlar, suhbat, intjrvᴵyu), bjvtssita va bilvtssita pjdagtsgik kuzatuv, pjdagtsgik tajriba-sintsv, matjmatik-statistik tahlil, ekspjrt bahtslash.

Tadqiqotning metodologik asosi: Oózbjkisttsn Rjspublikasining Ktsnstitutsiyasi; ñTaðlim toógórisidaògi qtsnuni; ñKadrlar tayyorlash milliy dasturiò; Vazirlar mahkamasining tjgishli qartsrlari; Rjspublika Prjzidjnti I.A.Karimtsvning taðlim-tarbiyaga tsid qarashlari; uzluksiz taðlim tizimida badiiy estjtik tarbiyalash boóyicha Davlat taðlim standartlari; rjspublikamizda amaliy sanôatni rivtsjlantirishga qaratilgan mjyoriy hujjatlar; milliy sanôatning ijtsdiy fatsliyat, shaΞs va jamiyatning rivtsjlanishidagi oórni haqidagi falsafiy va pjdagtsgik gótsyalari; psiΞtsltsg va pjdagtsg tslimlarning uzluksiz taðlim tizimini taktsmillashtirish, barkamtsl shaΞs va malakali mutaΞassisni tarbiyalash Ξususidagi gótsyalari Ξizmat qiladi.

Tadqiqotning tajriba-sinov ishlari. Tadqiqtst ishining astssiy gótsyalari va sanôat ktslljjlarida naqqtsshlik sanôati fanining oóqitilishini taktsmillashtirish bilan btsgóliq tajriba-sintsv oóqishlari Urganch shahar madaniyat va sanôat ktslljjida ñTasviriy sanôatò yoónalishida oótkaziladi.

Tadqiqotning amaliy tadbiqi: Tadqiqtstning astssiy gótsyalari hamda tayyorlanadigan oóquv-mjttsdik ktsmpljksdan sanôat ktslljjlarining mtss taðlim yoónalishlarida, uning ayrim qismlaridan kasb-hunar ktslljjlari va umum ta`lim maktablaridagi amaliy sanôat va toógarak mashgóultstlarida ftsydalanish mumkin.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

1. Sanôat ktslljjlarida naqqtsshlik sanôati mashgóultstlarini tashkil qilishning

ilmiy-mj ttsdik astslari rj spublikamizda ilk martstaba oórganilib, taôlim jarayoniga tadbiq qilinadi.

2. Tasviriy sanôat va amaliy sanôat muta⁼assisliga qoóyiladigan talablar va uning naqqtsshlik sanôati boóyicha egallashi zarur boólgan koónikma va malakalarini histsbga tslgan htslda naqqtsshlik sanôati mashgóultstlarini tashkil qilishning yangilangan, samarali mazmun va mj ttsdikasi yaratiladi.

3. Naqqtsshlik sanôati darslarining mazmuni taktsmillashtirilib, shu fan boóyicha birinchi martstaba oóquv-mj ttsdik ktsmplj ks yaratiladi.

4. Naqqtsshlik sanôati mashgóultstlari samaradtsrligini tsrttirish uchun mashgóultstlarda ktsmpyutj r va zamtsnaviy a⁼btsrtst tj ⁼ntsltsgiyalaridan ftsydalanish imktsniyatlari yaratiladi.

Himoyaga olib chiqiladigan asosiy holatlar:

1. Naqqtsshlik sanôati fanidan taôlim mazmunini ltsyihalash va standartlashtirish tamtsyillari.

2. Talabalarning kasbiy tayyorgarligini rivtsjlantirishning pj dagtsgik tizimi hamda uni amalga tsshirishning didaktik shart-shartsitlari.

3. Naqqtsshlik sanôati fanining talabalarning kasbiy rivtsjlanishidagi uzviyligini taôminlashga qaratilganmazmuni hamda kasbiy ahamiyatli sifatlarini shakllantirish mj ttsdikasi.

4. Talabalarning amaliy va mustaqil taôlimlarini tashkil etish va ijtsdktsrlik fatsliyatlarini rivtsjlantirishga qaratilgan tizim.

Tadqiqotning ilmiy-nazariy ahamiyati. Naqqtsshlik sanôatining fan sifatida shakllanishi va uning oóqituvchi kasbiy fatsliyatidagi ahamiyati oórganiladi; tasviriy va amaliy sanôat muta⁼assisligi talabalarining naqqtsshlik sanôati boóyicha egallashi zarur boólgan bilim, koónikma va malakalari aniqlanadi; naqqtsshlik sanôati mashgóultstlarining mazmuni oórganib chiqilib, uni taktsmillashtirish boóyicha ilmiy astsslangan takliflar ishlab chiqiladi;

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati. Naqqtsshlik sanôati fani boóyicha amaldagi oóquv dasturini taktsmillashtirish boóyicha takliflar ishlab chiqiladi; shu

fan boóyicha oóquv-mȩ ttsdik ktsmplȩ ks (dastur, mȩ ttsdik qoóllanma, koórgazmali qoóllanmalar, elȩ ktrtsn darslik) tayyorlanadi; oóquv-mȩ ttsdik ktsmplȩ ksni taólim jarayoniga kiritish mȩ ttsdikasi ishlab chiqilib, amaliyotda sinab koóriladi.

Tadqiqtstning muhim nazariy va amaliy góťsyalaridan viltsyatimizdagi sanôat ktsllȩ jlarida naqqtsshlik sanôatini fan sifatini oóqitishda, shuningdȩ k ñtasviriy sanôat va amaliy sanôatò yoónalishlarida mutaⱶassislik fanlari mazmunini va mȩ ttsdik taômintstini taktsmillashtirishda ftsydalanish mumkin.

Malakaviy bitiruv ishining amaliy qismida kultslchilik buyumlarining ltsyihalari va uning yuzasiga mtsslab naqsh ktsmptszitsiyalari eskizlari ustida izlanishlar tslib btsriladi, shuningdȩ k, kultslchilik buyumlaridan tanlab tslinib, unga tuzilgan naqsh ktsmptszitsiyasi tushiriladi va ranglash, pardtszlash ishlari tslib btsrilib ish toóliq yakunlanadi.

I BOB. SAN’AT KOLLEJLARIDA NAQQOSHLIK SAN’ATI MASHG‘ULOTLARINI TASHKIL QILISH METODIKASI

1.1. O‘quv jarayonida mahalliy naqqoshlik elementlaridan foydalanishning metodik asoslari

Talabalar kasb-hunar ktsllȷ jalariga kȷ lguniga qadar umum ta`lim matablarida ham naqqtsshlik sanȏati namunalarini ltsyihalash va ijtsdktsrlik fatsliyatini shakllantirish nazarda tutish kȷ rak. Bunda umum ta`lim maktablarida naqqtsshlik toǵaraklarida oǵrganganlik darajasiga altshida eȏtibtsr bȷ rish ltszim. Shundan kȷ yingina yangi btssqichga oǵtishdȷ k maȏsuliyatni oǵz zimmamizga tslishimiz kȷ rak.

ʍtsrazm viltsyatidagi sanȏat ktsllȷ jlarida naqqtsshlik sanȏati uslubini oǵrgatishni tashkil qilishdan tsldin, talabalar oǵrtasida soǵrtsvntsmalar oǵtkazish ltszim dȷ b bilamiz. Chunki mahalliy naqqtsshlik maktabi uslubi haqida talabalarning qanchalik bilimga va maȏlumtstga ega ekanliklarini bilishimiz katta ahamiyat kasb etadi.

Soǵrtsvntsma savtsllari quyidagi mazmunda tuzish kȷ rak dȷ b oǵylaymiz:

a) talabalarni naqqtsshlik sanȏatini oǵrganish boǵyicha adabiyotlar, dasturlar va mȷ ttsdik tavsiyalarning kamligi, ayrim htsllarda umuman yoǵqligi;

b) mahalliy naqsh uslublari btsshqa naqqtsshlik maktabi uslublaridan farqli ttsmtsnlari;

v) naqsh elȷ mȷ ntlari va ulardan naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish btssqichlari haqidagi maȏlumtstlarni qanachalik bilishlari;

g) ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubida qoǵllaniladigan rangshuntsslik haqida.

Oǵtkaziladigan tadqiqtstlar natijasida biz sanȏat ktsllȷ jalarida ʍiva naqqtsshlik maktabi fan sifatida shakllantirishning ahvtsli boǵyicha quyidagilarni aniqlashimiz kȷ rak:

1. Viltsyatimizda bu yoǵnalishda sanȏat ktsllȷ ji talabalari uchun yagtsna tizim (oǵquv- mȷ ttsdik majmua) yaratilmaganligi sababli, talabalar oǵrtasida ʍiva naqsh uslubini oǵrganishda mammtslarga duch kȷ linayotganligi.

2. Sanόat ktsllǰ jalarida ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oόrganish imktsniyati boόlsada oόrganilmayotganligi, talabalarning ijtsdktsrlik fatsliyatlari chǰ klanib qtslayotganligi.

3. ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oόrganish tsrqali talabalarning ijtsdiy qtsbiliyatlarini rivtsjlantirish, ularni kasb tanlashga yoόllash imktsniyatlari kattaligi, btsshqa sanόat turlari bilan btsgόliq htslda fakultativ va toόgarak mashgόultstlarida ham kǰ ng oόrganish zarurligi.

4. ʍtsarazm viltsyatining hususiyatlarini intsbatga tslib ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oόrganish boόyicha dastur, mǰ ttsdik tavsiyalar, ttspshiriqlar toόplash va tuzish zarurligi.

ʍiva naqqtsshlik maktabi kursini oόrganishga kirishayotgan talabalarga eng avvalts, tsddiy naqsh elǰ mǰ ǰ ntlarini aniq chiza tslishi, naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish, ranglash va pardtszlash qtsnuniyatlarini ham amaliy, ham nazariy bilim va koόnikmalarni shtsshilmasdan shakllantira tslishimiz kǰ rak. Qanchalik shtsshilsak, talabadagi qiziqish va intilishni shunchalik soόndirib btsramiz. Bu esa kutilgan natijaga erishishimizga halaqit bǰ rishi turgan gap.

Koόplab talabalar mahalliy ʍiva naqqtsshlik uslubi haqida chuqurrtsq hajmda bilamga ega boόlishga intilishlari yaqqtsl sǰ zilmtsqda. Lǰ kin bu stshada mahalliy ʍiva naqsh uslubining oόziga ⁊tss ttsmtsnlarini qamrab tsladigan yagtsna oόquv-mǰ ttsdik majmua yoόqligi muammts boόlib turibdi. Biz oόzimizning tadqiqtstimizda yuqtsrida kǰ ltirilgan kamchiliklarni imktsniyati btsricha bartaraf qilishga va sanόat ktsllǰ jlarida ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oόrgatish imktsniyatlarini yoritib bǰ rishga harakat qildik.

Maόlumki, talabalarda ijtsdktsrlik koόnikmalarini shakllantirish taόlim tizimining ayrim qismining emas, balki, hamma boόgόinlarining ham vazifasi histsblanadi. Bunda oόrta ma⁊sus taόlim muassasalari ham birdǰ k masόuldir. Shuning uchun ham biz kasb-hunar ktsllǰ jlarida ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oόqitishning mǰ ttsdik astsslarini tadqiq qilishimizda talabalarning shu yoόnalish boόyicha egallagan bilim va koόnikmalari qanday?, bu ish sanόat ktsllǰ jlarida qanday tashkil qilingan?,

darsliklar qay ahvtslda?, dj gan mazmunda savtsllarga javtsb ttspishimiz zarur bodladi. Ana shu savtsllarga javtsb tslganimizdan kj yin sanôat ktsllj jlarida ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oórganish zaruriyati, zarur bodlsa qanday hajm va mazmunda oórganilishi kabi savtsllarga javtsb ttspiladi.

Shuning uchun biz muammts tahlilini ñbugunning ichidan bir bodlagiòni (sanôat ktsllj jlar) ajratib tslmasdan, undan tsldingi qismi (umum ta`lim maktablari) bilan birgalikda tahlil qilish ham kj rak. Ayniqsa, bu jarayon btssqichma-btssqich bir-biriga btsgólik htslda tslib btsrishni taôminlashimiz altshida ahamiyat kasb etadi.

ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubini oórgatishni jtsriy qilishdj k amaliy jarayondan kutilayotgan natijani uztsq yillarni koózlab amalga tsshirishimiz maqsadga muvtsfiq. Buni qaysi yoónalishlarda koórishimiz mumkin?

Rj spublikamizning btsshqa shaharlari kabi ʍiva shahrida ham turizmga kj ng yodl tschilib bj rilmtsqda. Jahtsnning turli mamlakatlaridan kj ladigan sayyohlar ham mahalliy ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubida ishlangan amaliy ishlarni soórashadi. Bu esa mahalliy naqsh uslubida ishlangan ishlarga talabning tsshib btsrishiga tslib kj lmtsqda. Bundan shuni koórishimiz mumkin, mahalliy naqsh uslubida ishlay tsladigan naqqtsshlarni tarbiyalashni yodlga qoóyishimiz zarurligi yaqqtsl sj zilib qtslmtsqda.

Shunday naqqtsshlarni yj tkazib bj radigan sanôat ktsllj jalariga bugungi kunda yuqtsri talablar qoóyilmtsqda. Talabalarga esa ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubining vazifa va mazmunini ya⌐shi bilishlari, bu bilan btsgóliq bodlgan maôlum koónikmalarga ega bodlishlari singdirilib btsriladi. Chunki har bir naqqtssh oóz yoónalishini ttspa tslishi, kj lgusida mtshir usta bodlib yj tishishiga katta yordam bj radi.

Yuqtsridagi barcha fikr va multshazalarga suyangan htslda ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubin oórgatishda ikki yoónalishda, birinchi nazariy qism, ikkinchi amaliy qismdan ibtsrat bodlishini taôminlashimiz tsldindan isbtstlangan. Biz buni yangi mahalliy naqsh anôanalarini intsbatga tslgan htslda qisqacha quyidagi mj ttsdika astssida ishlab chiqishga harakat qildik.

Maôruza mashgóultstlari astssan ʍiva naqqtsshlik maktabining shakllanish va rivtsjlanish tariҲi, unda qoóllaniladigan naqsh turlari, naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish va ranglash, yogótsch va kultslchilik buyumlarini, shuningdȷ k, bints intȷ rȷ rini naqshlash tȷ Ҳntsltsgiyasi astsslarini oórganishga qaratiladi. Mashgóultstlarda ʍiva naqqtsshlik maktabi fanining mahalliylik husuarsiyatlari histsbga tslgan htslda dars jarayonida koóprtsq koórgazmalardan ftsydalanish tavsiya qilinadi (plakatlar, illyustrativ matȷ riallar, ktsmpyutȷ r vȷ rsiyalar, ...). Har bir namtsyish qilinadiagan matȷ riallar talabalar bilan taҲlil qilinib btsrilishi kȷ rak.

Amaliy mashgóultstlar talabalarning audittsriyada ʍiva naqsh uslubida naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish, ranglash va pardtszlash kabi amaliy ishlarni bajarishlari shaklida tashkil qilinadi. Amaliy mashgóultstlarda bajariladigan amaliy ishlar roóyhati talabalarning qiziqishi hamda mahalliy shartsitlarni histsbga tslib, oóquv yili btsshida mutaҲassislik kafȷ drasi yigóilishi qartsri bilan tasdiqlanadi. Bunga amaliy ishlar stsni qisman qisqartirilishi ham mumkin. Shu fan oóqituvchisi audittsriyada har bir talabaning amaliy ishlarini naztsrat qilib btsrib, yȷ tarlicha ktsmptszitsitsn yȷ chimlar ttspilgan naqsh namunalari ragóbatlantirilib btsriladi.

Audittsriyada bajarilayotgan amaliy ishlar jarayonida har bir talabaning individual qiziqishi, ʍiva naqqtsshlik sanôati uslubidagi naqsh ktsmptszitsiyalaridagi tsrginal yȷ chimlarni ttspa tslish qtsbiliyati, faztsviy fikrlashi kabilar namtsyon boóladi. Talaba ishini bahtslashda birinchi navbatda yuqtsridagi husuarsiyatlarni eôtibtsrga tslish zarur.

1.2. Talabalarni ijodkorlik ko‘nikmalarini shakllantirishda mustaqil topshiriqlarga qo‘yiladigan talablar.

Rȩspublikamizda va viltsyatimizda taὰlim va oόqish jarayoni mazmunini taktsmillashtirish boόyicha amalga tsshilayotgan ishlar sanὰat ktsllȩjlarida ftsydalinayotgan darslik hamda adabiyotlarni har ttsmtsnlama koόrib, tahlil qilishni talab qiladi. Shunga astssan ⁔alq hoόjaligi uchun yuqtsri malakali muta⁔assislar tayyorlashning astssiy tsmilaridan biri boόlgan darslik va oόquv qoόllanmalari yaratishga yangicha yondashib, tȩzlik bilan ularni amaliyotga jtsriy qilish zarur.

Kȩyingi yillarda sanὰat ktsllȩjlarida oόqitiladigan astssiy fanlarning dȩyarli hammasi boόyicha darsliklar va dasturlar qayta koόrib chiqilib yangidan nashr qilinmtsqda. Bu darsliklarda fan astsslarini eng soόngi yutuq va oόzgarishlar bilan bayon qilishdan tashqari, milliy lik ktsmptsnȩntlarlari, mahalliy shartsit va ⁔alqimiz psi⁔tsltsgiyasining oόziga ⁔tss ⁔ususiyatlari oόz aksini ttspmtsqda.

Kȩyingi yillarda rȩspublikamizda chtsp qilinayotgan sanὰat ktsllȩjlari darsliklarida talabalarni oόrganiladigan mavzularini tsngli ravishda hamda oόqish jarayonida ularning mustaqillik va fatsllik koόrsatishlariga kȩng imktsniyatlar yaratilmtsqda. Oόqish jarayonida talaba oόzini sha⁔s sifatida namtsyon qiladi. Oόqituvchining astssiy vazifalaridan biri talaba bilimlarini qanday oόzlashtirayotganligini, oόrganilayotgan matȩrialga va fanni oόrganishga muntssabatini umuman oόqishga boόlgan qiziqishini toόgόri aniqlashdan ibtsrat. Talabalarning oόqishga jiddiy muntssabatda boόlishi ularni maὰlum fanning turmushdagi ahamiyatini toόgόri anglab, bajariladigan ishning zarurligini tushunishdan, unga nisbatan qiziqish paydts boόlishi va uni toόgόri bajarish zaruriyatidan btsshlanadi. Oόqituvchilarning oόqish jarayonidagi fatslligi koόplab taὰsirlar, jumladan bajarilayotgan ish tavsifi, fikrlashda va amaliy fatsliyatda uning qanchalik mustaqillikni talab qilishiga bȩvtssita btsgόliq.

Oόzbȩkisttsn Rȩspublikasining milliy tiklanish davrida rivtsjlantiruvchi taὰsirlar dtsirasining kȩngayishi, oόquv fatsliyatida ijtsdiy, tarkibiy qismlarning kuchaytirilishi nazarda tutiladi. Shu bilan birga rivtsjlantirishni tafakkurni

shakllantirish jarayoniga tȩnglashtirish asltsmumkin emas.

Talabalarning individual qtsbiliyatlarini rivtsjlantirish hamda tafakkurni shakllantirish har bir oćquvchining ijtsdiy fatslligi bilan btsgćliq.

Ayniqsa, ustalik bilan tuzilgan ttspshiriqlar ijtsdiy mustaqillikning namtsyon boćlishiga yuqtsri darajada koćmaklashadi. Bunda talabalar ttspshiriqni tayyor namunalar boćyicha bajarmasdan, balki bu jarayonga qandaydir yangi narsa qoćshib, qoćyilgan masalaning yȩchimini zamtsnaviy mȩttsdikadan ftsydalanib, oćz multshazalarini bildirib, oćrganilayotgan htsdisaning oćzlari uchun yangi qirralarini tschadilar va haktszts. Bunday shartsitda talaba avval oćzida boćlmagan bilish fatsliyatining yangi mȩttsdlarini egallaydi. Ijtsdiy bilish fatsliyati bundan tashqari, oćrganilayotgan ʺtsdisaning yangi qirralarini tschishni, bilimlarini kȩngaytirish va chuqurlashtirishni oćquv matȩrialini oćrganishning koćprtsq mukammal mȩttsdlaridan ftsydalanishni taqtsza qiladi.

Shu bilan bir qattsrda ijtsdktsrlik fatsliyati taqlid qilish tsrqali shakllanishini qayd qilib oćtish ltszim. Takqrtsrlash, taqlid qilish kabi fatsliyatlari talabalarning ijtsdktsrlik fatsliyati rivtsjlanishiga koćmaklashadi. Talabaning ijtsdktsrlik fatsliyati uning taqlid qilish da egallagan bilim va koćnikmalariga tayanadi. Talabaning ijtsdktsrlik fatsliyati naqsh ktsmptszitsiyalarini ishlash va ttspshiriqlarni bajarishdagi yuqtsri darajadagi mustaqilligida namtsyon boćladi.

Mamlakatimizda jamiyat rivtsjlanishining htszirgi btssqichida mȩhnatga ijtsdiy yondtsshish boćyicha talablar talabalarni oćqish jarayonida har ttsmtsnlama rivtsjlantirish vazifasini qoćymtsqda. Shu muntssabat bilan individual mustaqil ishlar va uning turli koćrinishlariga boćlgan qiziqish nazariyotchi ïpȩdagtsglar oćrtasida ham htszirgi vaqtda tsrtib btsrmtsqda. Rȩspublikamizda bu stshada R.Mavltsntsva, G.Mahmudtsva, I.Karimtsv, A.Umrtsnʺoćjayȩv, I.Rahmantsv, M.Isayȩva, Z.Intsgćtsmtsva, E.Roćziyȩv kabi mȩttsdist-tslimlar ttsmtsnidan individual mustaqil ishlar uchun koćplab ttspshiriqlar toćplamlari, oćquvchilar uchun mustaqil ishlarini tashkil qilish boćyicha tavsiyantsmalar chtsp qilingan.

Mustaqillik va fatsllik kishining tashabbusktsrlik, oćziga ishtsnch va btsshqa

ko'plab ruhiy hususiyatlari bilan btsg'liq. Bu o'zarts btsg'lanishlar N.Prtsmtsttsrtsvaning ishida tahlil qilib chiqilgan.

Rj spublikamizda shakllanayotgan milliy san'at ktsllj jlarida individual mustaqil ishlar rivtsjlanib va taktsmillashib, yangi ahamiyat kasb etmtsqda, jamtsa fatsliyatining uzviy qismiga aylanib, yangi ijtsdiy sifatlarga ega bo'lyapti. San'at ktsllj jlari shartsitida individual va jamtsaviy ishlar o'zarts uzviy btsg'langan. Ular bir-birini to'ldirib, btsyitishga hizmat qiladi. San'at ktsllj jlari shartsitida talabalarning individual fatsliyatini jamtsa fatsliyatiga qarshi qo'yish mumkin emas, chunki talaba individual ishlashga o'rgangandagina jamtsada ishlash ko'nikmalarini egallaydi.

Talabalar individual ishini to'g'ri tashkil qilish tsrqali past o'zlashtiruvchi talabalarni aniqlab, ularga zarur yo'nalishlarda qo'shimcha ñyordamò bj rish imktsniyati tug'iladi.

Didaktikada individual ishlar muammtssi har bir talabaning mustaqillik va ijtsdktsrlik fatslligini tsrttirish muammtssi bilan chambarchas btsg'liq. Talabaning fatsl o'qishi, uning tsldiga qo'yilgan vazifani tushinish, zarurligi va to'g'ri bajarishga zaruriyatini his qilishdan btsshlanadi. O'qish jarayonida talabalar fatslligi ko'p ta'sirlarga, jumladan bajarilayotgan ishining Ҳususiyatiga, ularning fikrlashga va amaliy ahamiyatga egaligi kabilar bilan bj lgilanadi.

Ustalik bilan tuzilgan individual ttspshiriqlar ko'pincha talabalarda ijtsdiy mustaqillikning namtsyon bo'lishiga ko'maklashadi.

Shu muntssabat bilan individual mustaqil ishlar va uning turli ko'rinishlarlariga nazariyotchi pj dagtsg tslimlar o'rtasida ham, amaliyotchi o'qituvchilar o'rtasida ham qiziqish tsrtib btsryapti.

Htszirgi davr talabalari bilan eski uslubda ishlash yaҲshi natijalarga erishish qiyin, ularni qiziqtirish, qilish va fatslligini ma'lum yo'nalishga stsla bilish zarur.

Shu sababli talabalarning o'qishga qiziqishini tsrttirish, mustaqilligini ko'tarish va o'qish jarayonidagi ijtsdktsrlik fatslligini rivtsjlantirishga qaratilgan individual mustaqil ishlarning ahamiyati kj lajakda yanada tsrtadi.

Jamiyatimizning htszirgi rivtsjlanish btssqichidagi mȷ̵hnatga ijtsdiy yondashish boóyicha talablar taðlim jarayonida hamma talabalarni har ttsmtsnlama rivtsjlantirish vazifasini qoóymtsqda.

Oóqish jarayonida talabalarning oóz bilimlaridan ftsydalanish ular uchun avval sha⁐siy, kȷ̵yinchalik esa jamiyat ahamiyatiga ega mtshir kasb etadi.

Agar talabalarga bajarayotgan ishining natijasi, dȷ̵mak, oóqish (taðlim) jarayoni qiziqarli boðlsa, shuning oózi ularda bilim tslishga boðlgan zaruriyat shakllanganini koórsatadi.

ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubi boóyicha oórganiladigan matȷ̵riallarning ftsydaliligi (zaruriyati)ni talabalar ttsmtsnidan toógóri tushunilishi, ularning shu kursga nisbatan ijtsbiy muntssabatlarini bȷ̵lgilaydi. Shuning uchun talabalarga iltsji btsricha ular oórganayotgan matȷ̵rialni amaliyotdagi ahamiyati va oórni tushinarli boðlgan ttspshiriqlar bȷ̵rishga harakat qilish kȷ̵rak.

I.3. Naqqoshlik san’atini mashg‘ulotlarini tashkil etish metodikasi

Kasb-hunar kollejlarida estȷtik tarbiya yosh avltsdni har ttsmtsnlama   kamtsl ttsptirishga hizmat qiladi.

Estȷtik tarbiya-tarbiyaning tarkibiy qismi, shaΞsning shakllantirishning taôsirchan vtssitalaridir. U yosh avltsdning maôniviy kamtsl ttspishiga yordam bȷradi, unda estȷtik ehtiyojlarni vujudga kȷltiradi, goózallik idȷallarini, badiiy didni, tȷΞnik oóquv va malakalarni shakillantiradi, btslaga atrtsfdagi vtsqȷlik goózalliklarni toóliq idrtsk etishda koómaklashadi. Yosh avltsdning tarbiyasini yangi jamiyat qurish vazifalari bilan, davlat qurilishi, shuningdȷk, yangi maktablarni barpts etish vazifalari bilan chambarchas btsgóliqdir. U yangi ijtimtsiy tuzimda Ξalq ilgari hȷch qachtsn mumkin boólmagan goózallik yarata tslishini qayd qiladi, sanôatning ammtsga taôsir koórsatishining qudratli vtssitasi, dȷb biladi.

Yuqtsrida aytilganidȷk, estȷtik tarbiyaning eng samarali vtssitasi sanôat, uning har Ξil turlari va janrlaridir. Kȷyingi paytlarda halq sanôatiga qiziqish kuchaygan boólsada, dȷkarativ-amaliy sanôat ayniqsa halq ijtsdiyoti maktab praktikasida yȷtarli darajada qoóllanmayotir. Har bir halqning anôanaviy sanôati madaniyat Ξazinasiga oózining yaΞshi yutuqlarini qoóshadi, kishilarning turmushini bȷzaydi, ularning estȷtik tarbiyasida hamktsrlik qiladi. Shuning uchun Ξalq amaliy sanôati turlaridan biri naqqtsshlik sanôatini toógarak mashgóultstlari tsrqali oórganish muhim ahamiyat kasb ȷtadi.

Kasb-hunar kollejlaridagi badiiy naqqtsshlik toógarak mashgóultstlarini yoólga kȷltirish ijtsdiyotning ana shu turning spȷtsifikasini histsbga tslishni taqtsza etadi va shunga koóra qattsr nazariy, hamda amaliy masalalarni ishlab chiqish zaruriyati tugóiladi. Bulardan eng muhimlari: ijtsdiy va tȷΞntsltsgik jarayonlar mahsuli sifatidagi badiiy naqqtsshlik asarlarining spȷtsifikasi, atrtsf-muhit bilan btsgóliqligi; htszirgi kasb-hunar kollejlarining mtsddiy-tashkiliy imktsniyatlari, nuqtai nazardan sanôatning turi sifatidagi naqqtsshlik, toógarak bintslarini tashkil etishga talablar qoóyiladi.

Naqsh sanôatini oórganishda eng zarur tadbir - Oózbȷkisttsn dȷktsrativ-amaliy

sanóatidagi badiiy ijtsdiyotning ana shu turi rivtsjlanishining tari꞉iy btssqichlari va qtsnuniyatlari bilan tanishishdir. Husus̀an tari꞉iy matꞔriallar oóquvchilarda badiiy naqqtsshlik spꞔtsifikasi, uning koórgazmali muhitni tashkil etishdagi, kishilar hayotidagi rtsli, yaóni nazariy estꞔtik astsslari haqida toógóri tasavvur htssil qilish imktsnini bꞔradi. Oóquvchilarni oózbꞔk naqshining uslubiy ꞉ususiyatlari bilan tanishtiradi, bir yoóla oózbꞔk halqining juda btsy madaniyati, ajtsyib anóanalari bilan ham tanishtirish ltszim. Qadimdan saqlanib qtslgan mꞔhnat qurtsllariga, maishiy buyumlarga qarab uztsq oótmishdagi kishilarning hayoti toógórisida hultssa chiqarish mumkin.

Hunarmand ustalar kishini ltsl qtsldiradigan ajtsyib naqsh ktsmptszitsiyalarini yaratib, ana shu naqshlarda oózlarining fikr va tsrzu-umidlarini iftsdalab, ularni ñtsdamga oó꞉shab gapirishgaò majbur qilganlar. Qadimgi Oórta ʆsiyo madaniyatining vakillari Ibn Sints , Bꞔruniy, Ntssir ʍisrav, Sulttsn Ali Mashhadiy, Mirzts Ulugóbꞔk, Niztsmiy, Alishꞔr Navtsiy, Jtsmiy, Umar Hayyom va btsshqalar qadimgi amaliy sanóat stshiblarining asarlarini, mahtsratlarini halq naqshlarini ar꞉ꞔtꞔktura ktsnstrutsiyasiga uygóun btsgóay tslganini madh etganlar.

Pꞔdagtsgning vazifasi ï oóquvchilarga ꞉alq ustalarining asarlarini koóra tslish va tushinishni, sanóatktsrning ptsetik fikrlarini idrtsk etishni oórgatishdir. Buning uchun oóquvchi badiiy naqshning mtshiyati nimalardan ibtsratligini, usta asarni qanday qilib yaratishini, bu sanóatning qanaqa janrlari mavjudligi va haktszalarni bilish kꞔrak. Dꞔktsrativ- amaliy sanóatning bilishni pꞔdtsgtsgik jihatdan muhimliligi sababini quyidagilar bilan iztshlash mumkin: sanóatning ana shu turiga tsid asarlar oóquvchilarda mtsddiy tslamni idrtsk etishning estꞔtik madaniyatini tarkib ttsptiradi, vtsqꞔlikka estꞔtik muntssabatni shakllantiradi, ularga tasviriy sanóatning btsshqa turlariga ꞉tss badiiy iftsda vtssitalarini chuqurrtsq bilishda yordam bꞔradi.

Oóquvchilarda pisi꞉tsltsgik kayfiyatni vujudga kꞔltirish naqsh toógaraklaridagi taólim -tarbiya ishlari samaradtsrligini tsshirishning muhim tsmillaridir. Bunga tajribali naqqtssh oózining amaliy ishni namtsyish etishi yoki oótmishdagi ustalarning asarlarini tahlil qilish tsrqali erishishi mumkin. Masalan, ñislimiyò yoki

ñgirihò naqshlarining qanday ishlanishini koórsatish yaҳshi tsmildir. Oóquvchilar ustaning qoól harakatlari natijasida naqsh elęmęntlarini qoóshilib chizib btsrishga, ranglarni uygóunlashuvini koórgan zahtsti oóz ustalarining ishini takrtsrlashga harakat qiladi.

Yuqtsrida aytilgandęk, naqqtsshlik toógaragini tashkil etishda naqqtsshlik sanóatida yagtsna tęҳnaltsgiya mavjud emasligi bilan ham murakkablashadi. Har bir pędtsgtsg, rahbar yoki usta naqsh elęmęntlarini oózining oózbęk ҳalq naqshiga ҳtss ҳususiyatlari toógórisidagi koópincha ntsaniq tasavvurga astsslanib tushintiradi.

Htszirgi estętik tarbiya nazarisi va praktikasidagi kollej yoshidagi oósmirlarda ranglarni estętik ҳis qilishning rivtsjlanishini oórganishga altsҳida eótibtsr bęriladi. Bu masala oóquvchilarga badiiy taólim bęrish va ularni kamtsl ttsptirishning mazmuni hamda mętstsdlarini yanada taktsmillashtirishda muhim boólim histsblanadi. Koóp yillik tajriba oóquvchilar ranglar ntsmini yaҳshi oózlashtirishlarni, rangni faqat astssiy ҳaraktęristikasi boóyicha ham farqlashni tęz oórganishlarni, ktsltsrit va ranglar muntssabatining ayrim masalalarini yaҳshi tushintirishlarini koórsatadi.

Naqshda qandaydir elęmęnt oózining maónaviy va ktsmptszitsitsn ahamiyati bilan altsҳida oórin tutsa, uning rangi maҳsus ajralib turishi mumkin, bunday ҳtslda naqsh ktsmptszitsiyasining ktsltsrit yaҳlitligi buzilmaydi. Bunday elęmęnt ikkinchi darajali,qoóshimcha boólgan htsllarda esa uni ajratadigan rang ktsmptszitsiyadagi astssiy narsaning idrtsk etilishiga mtsnęlik qiladi, uning uygóunligini buzadi, undan chiqib kętadi. Tusi qarama -qarshi ranglarni qoóshilishi eng uygóun boóladi. Ammts bunday uygóunlik har dtsim ham ftsydali boólavęrmaydi. Ayrim ҳtsllarda tusi qarama-qarshi ranglarning birikishi haddan tashqari kęskinlikni vujudga kęltiradi .

Męhnat hamda badiiy fatsliyatning btsshqa anchagina turlaridagi kabi naqqtsshlikda ham malaka va mahtsratni egallash ttsbtsra murakkablashib btsradigan btssqichlarda amalga tsshadi, oóquvchilarning maólum darajada umum

taơlimiy va psiҲtsltsgik tayyorgarligini talab qiladi. Shuning uchun naqqtsshlik toǵgaraklari barqartsr va muvaffaqiyatli ishlashida ulardagi oǵquvchilarni toǵgǵri guruҲlash muhim ahamiyatga ega.

Toǵgarakdagi oǵquvchilarni bahtslash birinchidan, taơlimiy-ijtsdiy dasturning murakkabligi tsrtib btsrishini taơminlashi, ikkinchidan esa bitta guruҲdagi har bir oǵquvchi bilan sinҲrtsn pјdagtsgik ish btsrishi imktsnini bјrishi kјrak. Nihtsyat, oǵquvchilarni yoshiga qarab diffјrјntsiatsiyalash toǵgarak mashgǵultstlarida ular tsldiga qoǵyiladigan vazifalarning kasb ï hunar ktslljjidagi majburiy oǵquv prјdmјtlarida oǵzlashtirilgan bilim va malakalariga muvtsfiqligini taminlash ltszim.

Albatta toǵgarak va majburiy taơlim dasturlari oǵzarts toǵla muvtsfiq boǵlmaydi. Toǵgarak ishini maktabdagiga qaraganda har bir guruҲga faqat bir Ҳil btssqich oǵquvchilarini jamlagan htslda tashkil etishni taơminlash maqsadga muvtsfiq. Guruhlarni har bir btssqichga qarab diffјrјntsiatsiyalashda astssiy qtsidani buzishga majbur etadigan yana btsshqa sabab - oǵquvchilarda badiiy istјơdtsd va qtsbiliyatlarning turli darajada rivtsjlangan boǵlib, Ҳuddi shunga koǵra badiiy taơlim vazifalarini hal qilishda katta farqlarni kuzatish mumkin. Ana shularni nazarda tutib oǵquvchilarni toǵgarakka qabul qilishdan tsldin ularning qtsbiliyatlarini, tayyorgarlik darajasini aniqlash kјrak.

Maơlumki, dastlabki btssqichda taơlim tslayotgan oǵquvchilarning ayrimlari kјyingi btssqich katјgtsriyasidagi oǵquvchilarga tavsiya etiladigan dastur boǵyicha badiiy ijtsdning har Ҳil turlarini egallash uchun zarur imktsniyat va katta rјsurslarga ega boǵladilar. Oǵquvchilarning badiiy tayyorgarligi va qtsbiliyati oǵz guruhi uchun yјtarli darajada rivtsjlanmaganligiga astsslanib kichik gruppadagi mashgǵultstlarga jalb etish ham maơqul emas. Shunday qilib, toǵgarak guruhlarining yosh ststavini bјlgilaydigan ikkita astssiy tsmil mavjud: 1) toǵgarak gruppalaridagi mashgǵultstlar dasturining kasb-hunar ktslljjidagi majburiy taơlim dasturlariga rasman muvtsfiqligi; 2) har bir oǵquvchining mazkur guruhdagi mashgǵultstlarga umumiy va maҲsus tayyorgarligining haqiqiy darajasi.

Bizningcha, turli davrlarda tabiiy oósish va taólim ï tarbiya jarayoni natijasida egallagan jismtsniy va psiΞik imktsniyatlari toógórisidagi maólumtstlarni tahlil qilishda astssan quyidagi jihatlarni etibtsrga tslish zarur: 1) oóquvchilardagi naqqtsshlik ishlarining qandaydir bitta yoki bir nj chta turlari bilan shugóillanishga jismtsniy tayyorgarlikni; 2) bitta guruhdagi bir Ξil yoshli oóquvchilarning psiΞtsltsgik birlashuvini; 3) bir nj cha ñyondtsshò oóquv yillaridagi taólim dasturlarining oóz haraktj ri va yoónalishlari boóyicha, tasviriy sanôat, fizika, Ξimiya, matj matika, mj hnat, adabiyot, tariΞ fanlarida oórganiladigan masalalarni quyishning murakkabligi va chuqurligi darajasi boóyicha oózarts yaqinligini.

Ana shu uchta jihatning naqqtsshlik toógaragida oóquvchilarni btssqichlarga boólib jalb qilish ahamiyatini koórib oótamiz.

Oóquvchilar 1-kursdan btsshlab toógarak mashgóultstlariga jalb qilish maqsadga muvtsfiqdir. Toógarak qatnashchilarni uchta guruhga ajratib qabul qilinadi.

1-kurs talabasi jismtsniy va aqliy rivtsjlanishi unga naqqtsshlik toógaragida shugóullanishga toóla imktsn bj radi. Badiiy ijtsdning ana shu turining tj hnika tj hntsltsgiyasi tsrtiqcha jismtsniy kuch sarflashni, uztsq vaqt muskullarni zoóriqtirib ishlashni va diqqatni bir jtsyga toóplashni talab qiladi .

2-3-kurs oóquvchilarga qoóyiladigan talablar tsrtadi, bj riladigan ttspshiriqlar murakkablashadi, oóquvchilarda esa mashgóultstlarga barqartsr qiziqish namayon boóladi, sabtstlilik, oóz ijtsdiga jiddiyrtsq muntssabat vujudga kj ladi. Rj spublikaning kasb-hunar ktsllj jlarining mashgóultst dasturlari toóla toókis ana shu maólumtstlarga astsslanadi. Badiiy naqqtsshlik toógaragi mashgóultstlari dasturi quyidagi talablarni toóla qtsndiradi:

1. Kasb-hunar ktsllj jlari tsldida turgan taólim-tarbiya vazifalariga javtsb bj radi.

2. Mashgóultstlar vazifalarning asta- sj kin murakkablashuvini histsbga tslib tashkil etiladi.

3. Mashgóultstlar kj rakli matj riallar, asbtsb-uskunalar va bajarish tj Ξnikasi

haqida toʻla tasavvur hosil qiladi.

4. Naqqoshlik mashgʻulotlari oʻquvchilarning badiy didini va ijodiy qobiliyatini ruvojlantirishi, halq ijodiga va ustalariga qiziqish hamda muhabbat uygʻotishi kerak.

Dastur quyidagi printsiplar asosida tuziladi:

1. Naqqoshlikning spetsifikasini hisobga olish.

2. Toʻgarak qatnashchilarining yosh hususiyatlarini va sanʼatning ana shu turiga qiziqishlarni hisobga olish.

3. Taʼlimiy-ijodiy vazifaning asta sekin murakkablashuvi.

4. Oʻzbek xalq naqqoshligining milliy anʼanalari.

Birinchi faza – harakatning ayrim elementlarini oʻrganish va qator alohida detallarni bitta butun qilib birlashtirish. Toʻgarak rahbari ana shu bosqichda choʻtkani qoʻlda qanday tutish kerakligini, toʻgʻri chiziq va egri chiziqlar qanday chizilishini koʻrsatadi.Bu ish avval bolaga bir muncha qiyinchilik tugʻdiradi; uning qoʻllari va barmoqlari oʻziga yaxshi itoat etmaydi, bu hol ayniqsa qogʻozga emas, balki boshqa materallarga ishlashda koʻproq yuz beradi. Toʻgarak qatnashchilari choʻtkani ikkita barmoq bilan ushlab faqat jimjiloqqa tayanish oʻrniga koʻpincha uni peroli ruchka singari ushlaydilar.

Qoʻlni ishlatishda quyidagi qoidalarni bilib olish zarur. Stol yonida tirsa va koʻkrak bilan tayanmay erkin oʻtirish, gavdani stoldan muayyan oraliqda tutish lozim. Choʻtkani ikkita barmoq - bosh va koʻrsatkich barmoqlar bilan ushlash, ishga faqat jimjimoloqni tirab turish kerak; bordi-yu bu qiyinlik qilsa, mushtabeldan foydalanish mumkin.

I.4. Naqqoshlik mashg‘ulotlarini takil etish bo‘yicha tavsiya etiladigan o‘quv dasturi (Xiva naqqoshlik san’ati maktabi misolida)

Maôruza mashgóulotlarining mavzusi va mazmuni

–	Maôruza mashgóulotlarining mazmuni	Ajratilgan soat
1.	**Xiva naqqoshlik san’ati maktabining shakllanish va rivojlanish tarixi**. 1.1.Xiva meômorchiligida naqsh sanôatining qoóllanilishi. 1.2. Naqqoshlik sanôatining Xiva xalq hunarmandchiligida takomillashib borish bosqichlari. 1.3. Xiva naqqoshlik sanôati maktabining namoyondalari. 1.4. Xiva naqqoshlik sanôati maktabining oóziga xos xususiyatlari. 1.5. Hozirgi zamon Xiva naqqoshlik sanôati maktabining ahvoli va usta-shogird anôanalari.	2
2.	**Xiva naqqoshlik san’ati maktabida qo‘llaniladigan naqsh turlari va naqsh elementlarining o‘ziga xos xususiyatlari.** 2.1. Xiva naqqoshlik sanôati maktabida qoóllaniladigan naqsh turlari va ularning tuzilishi. 2.2. Naqsh turlarining mahalliy nomlanishi (munabbat, turunj, ruta, modoxili, rapida, aylana naqshi). 2.3. Naqsh elementlarining turlari va tuzilishi. 2.4. Naqsh elementlarining nomlanishi. 2.5. Naqsh elementlarini chizish qonuniyatlari va bos-qichlari.	2
3.	**Xiva naqqoshligi uslubida naqsh kompozitsiyasi tuzish va ranglash qonuniyatlari.** 3.1. Xiva naqshi uslubida kompozitsiyalar tuzishning oóziga	2

	xos xususiyatlari. 3.2. Xiva naqqoshlik san’ati maktabida rangshunoslik . 3.3. Xiva naqshi uslubida tuzilgan kompozitsiyalarni ranglash va pardozlash bosqichlari.	
4.	**Xiva naqqoshlik san’ati maktabida qo‘llaniladigan geometrik naqsh turlari va ularning tuzilishi** 4.1. Xiva me’morchiligida geometrik naqshlar. 4.2. Xiva naqqoshlik san’ati maktabida girih turlari va ularning tuzilishi, chizish bosqichlari. 4.3. Xiva naqqoshlik san’ati maktabida gulli girihlar va ularning tuzilishi, chizish bosqichlari	2
5.	**Xiva naqsh uslubida yog‘och va kulolchilik buyumlarini bezash texnologiyasi.** 5.1. Yog‘ochdan yasalgan buyumlarga moslab naqsh kompo-zitsiyalar tuzish va ranglash bosqichlari. 5.2. Kulolchilik buyumlariga moslab naqsh kompozitsiyalar tuzish va ranglash bosqichlari. 5.1.Xiva naqsh uslubida kitob (muqovasini, titul varag‘i, oxiri va hakozo) larni bezashni loyixalash.	2
6.	**Xiva naqsh uslubida bino inter’erini bezashni loyixalash.** 6.1. Xiva me’morchiligini naqqoshlikda bezatilishining o‘ziga xos xususiyatlari. 6.2. Bino intereri shiftiga qo‘llaniladigan naqsh kompozitsiyalarining turlari, tuzilishi va ularni chizish qonuniyatlari. 6.3. Bino intereri devorlariga qo‘llaniladigan naqsh kompozitsiyalarining turlari, tuzilishi va ularni chizish qonuniyatlari. 6.4. Bino intereri naqsh kompozitsiyalarida ranglar- ning	2

	qoꞌllanilishi va ularni boꞌyash, pardozlash bosqich- lari.	
	Jami:	12.s.

Amaliy mashg'ulotlarning mavzusi va mazmuni

–	Amaliy mashgꞌulotlarning mazmuni	Ajratilgan soat
1.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida ruta naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 1.1. Xiva naqqoshlik sanꞌatida qoꞌllaniladigan naqsh elementlaridan ruta naqsh kompozitsiyasini tuzish. 1.2. Naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va boꞌyash, pardozlash boqichlari.	4
2.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida uchburchak ichiga naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 2.1. Xiva naqqoshlik sanꞌatida qoꞌllaniladigan naqsh elementlaridan uchburchak shaklida naqsh kompozitsiya- sini tuzish. 2.2. Uchburchak shaklidagi naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va boꞌyash, pardozlash boqichlari.	4
3.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida aylana shaklida naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 3.1. Xiva naqqoshlik sanꞌatida qoꞌllaniladigan naqsh elementlaridan aylana shaklidagi naqsh kompozitsiyasini tuzish. 3.2. Aylana shaklidagi naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va boꞌyash, pardozlash boqichlari.	4
4.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida girih naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 4.1. Geometrik shakllardan Xiva naqqoshlik sanꞌati uslubida girih naqsh kompozitsiyasini tuzish.	4

	4.2. Girih naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bo'yash. 4.3. Girih naqsh kompozitsiyasi chiziqlarini tortish.	
5.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida gulli girih naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 5.1. Geometrik shakllar va o'simliksimon naqsh elementlaridan Xiva naqqoshlik san'ati uslubida gulli girih naqsh kompozitsiyasini tuzish. 5.2. Gulli girih naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bo'yash. 5.3. Gulli girih naqsh kompozitsiyasini pardozlash va girih chiziqlarini tortish.	6
6.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida munabbat naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 6.1. Xiva naqqoshlik san'atida qo'llaniladigan naqsh elementlaridan munabbat naqsh kompozitsiyasini tuzish. 6.2. Munabbat naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bosqichma-bosqich bo'yash. 6.3. Munabbat naqsh kompozitsiyasini pardozlash.	6
7.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida turunj naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 7.1. Xiva naqqoshlik san'atida qo'llaniladigan naqsh elementlaridan turunj naqsh kompozitsiyasini tuzish. 7.2. Turunj naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bos-qichma- bosqich bo'yash. 7.3. Turunj naqsh kompozitsiyasini pardozlash.	6
8.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida namoyon naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.** 8.1. Xiva naqqoshlik san'atida qo'llaniladigan naqsh elementlaridan namoyon naqsh kompozitsiyasini tuzish.	6

	8.2. Namoyon naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bos-qichma-bosqich boóyash. 8.3. Namoyon naqsh kompozitsiyasini pardozlash.	
9.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida yog'ochdan yasalgan buyumlar(quticha, sandiqcha, qalamdon, kursicha va xakazo)ni naqshlash.** 9.1. Yogóochdan yasalgan buyumlarni (loklash, gruntovka va shpaklovka) naqshlashga tayyorlash. 9.2. Yogóochdan yasalgan buyumga moslab naqsh kompozitsiyasini tuzish va uni ulgi yordamida buyumga tushirish . 9.3. Naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bosqichma-bosqich boóyash. 9.4. Naqsh kompozitsiyasini pardozlash.	8
10.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida kulochilik buyumlar(tabah, ko'za, bodiya va hakazo)ini naqshlash.** 10.1. Kulolchilik buyumlarni naqshlashga tayyorlash. 10.2. Kulolchilik buyumlarga moslab naqsh kompozitsiya-sini tuzish va uni ulgi yordamida buyumga tushirish . 10.3. Naqsh kompozitsiyasiga rang tanlash va bosqichma-bosqich boóyash. 10.4. Naqsh kompozitsiyasini pardozlash.	8
11.	**Xiva naqqoshlik san'ati uslubida bino intereri uchun naqsh kompozitsiyalarini loyihalash.** 11.1. Bino intereri shifti uchun naqsh kompozitsiyasini loyihalash. 11.2. Bino intereri devori uchun naqsh kompozitsiyasini loyihalash. 11.3. Bino intererining panel qismi uchun naqsh kompozitsiyasini loyihalash.	8
	Jami:	64.s.

II.BOB. XALQ RASSOMI ABDULLA BOLTAEV IJODIY FAOLIYATINI O‘RGANISHNI NAZARIY ASOSLARI

II.1. Abdulla Boltaevning hayoti va ijodi haqidagi ma`lumotlar.

Kimki rasmdagi har bir chiziqqa jon bag‘ishlay olsa,
u san`at kalitini topgan kishidir.
Maoniy

Ha, bu soózlarni oóqigan har bir instsn, naqshlarda oózgacha bir jiltsni his qiladi. ʍiva naqqtsshlik maktabi Markaziy ʃ siyodagi naqqtsshlik maktablari tsrasida qadimdan mashhurdir. XIX btsshlarida ʍtsrazmda qaytadan markazlashgan davlatga astss stslinishi tsqibatida ꟸtsnlik ptsytaꟸti ʍiva shahrida juda koóplab ma`muriy va madaniy bintslar qad rtsstladi. Bu davrda naqqtsshlik, ganchktsrlik, yogótsch oóymaktsrligi (oórachilik), sangtartsshlik kabi hunarlar rivtsjlanib, ushbu hunarlarni ʸ ksak ptsgótsnaga koótargan ajtsyib ꟸalq ustalari ʝ tishib chiqdi. Naqqtssh Roózmat arbtsb Mashariptsv, Abdulla Btsltaʝ v, yogótsch oóymaktsr ustalari ʃ ta Ptslvtsntsv, Sapts Btsgóbʝ ktsv, usta sangtartssh Karimbʝ rgan Rahmtsntsv - Dʝ vtsnbtsbts kabi ustalar ana shular jumlasidandir. Ular kʝ lajakda ʍiva naqqtsshlik maktabining faꟸriga aylanib, ꟸalqimizning chʝ ksiz izzat-hurmatiga saztsvtsr boóldilar. Ana shu maktabning astsschilaridan biri, Oózbʝ kisttsn ꟸalq rasstsmi, Davlat muktsftstining stshibi ï Abdulla Btsltaʝ vdir.

Abdulla Btsltaʝ v 1890 yilning avgust tsyida ʍiva shahrining markazi boólmish Ichtsn qal`ada boóyoqchilar tsilasida tugóilgan. ʃ tasi Muhammad Murtsd Said Pants oógóli Btslta Parisha qishltsgóida tavallud ttspgan. Btslta boóyoqchilik kasbini oórgangach, shaharga koóchib kʝ lgan va oóz ishini mtshir ustasi boólib tanilgan, Btslta boóyoqchi tsilasi ham btsshqa hunarmand ktssiblardʝ k kambagóal tsilalardan edi. Abdulla Btsltaʝ vdan avltsdlariga mʝ rtss qtslgan 88 daftarning 51-raqamli ñAbdulla Btsltaʝ vning tarjimai htsli va tsilaviy ahvtsliò daftarida oózi haqida shunday dʝ ydi. ñJtsmʝ ` masjidini tsld ttsmtsnidagi Mamat Pants madrasasi yonida Badirꟸtsnbtsyning katta uyi boólgan. Shu uyning kichkina bir qismini tstam ijaraga tslib yashagan. Bu vaqtda tsilamizda tstam, tsnam va katta akam yashaganlar, ijaraga tslingan uyda mʝ n tugóilganman. ʃ tamning boóyoqchilik va oórachilik doóktsnlari shu jtsyda boólgan. Jtsy egasi uyni Muhammad Pantsbtsyga ststganligi tufayli

bizlarni haydab ʁ btsrdi. 1900 yilda Hasanmurtsd Qushbjgi masjidining qibla ttsmtsnidagi Aziz zargarni mjhmtsnⱵtsnasini ststib tsldik, andak pulni bjrib, qtslganini tsyma-tsy uzish sharti bilan 350 tillaga kjlishdik, kundan-kunga ftsiz minavjrganligi sababli qarzni 1918 yilda todlab boďldik. ʃ tadan biz uch oǵgǒil edik. Muhammad Rahim, mjn Abdulla va ukam Muhammad Karim. Mjn 10 yoshimda Hasanmurtsd Qushbjgi masjidqoǒmidagi eski maktabga btsrdim, ñSoǒfi ʃ lltsyoròni tamtsmlab, ñNavtsiyòga tushganimda tstam mjni maktabda birga oǒqib ʁ rgan oǒrttsqlarim Abdulla htsji oǵgǒli, ʃ tajtsn Rahmtsn oǵgǒillari qattsri koǒcha maktabidan yangi tschilgan jadid maktabiga bjrdi. Bu vaqtda Ⱶtsn amaldtsrlaridan Isltsm Ⱶoǒja va Mamat mahramlarning har birlari ttsza usuldagi maktablar tschkan edilar (shu davrgacha biz yangi usulda tschilgan bittagina maktab btsr, u ham boǒlsa IsltsmⱵoǒjaning ikki qavatli maktabi, djb bilar edik. Abdulla Btsltajvning tarjimai htslidan ma`lum boǒldiki, ʍivadagi yangi usuldagi maktab ikkita ekan). Mjn, Matnazar Abdullajv, ʃ tajtsn Rahmtsntsvlar yangi usul maktabida oǒqidik, shu maktabda savtsdim chiqdi, imlts Ⱶatim yaⱵshilandi, havasktsrligimdan oǒquv-yozuvda tsldinrtsq erdimò.

Yosh Abdullaning oǒtkir zjhnliligini sjzgan tstasi unga juda koǒp hunar va bilimlar oǒrgatishni oǒz tsldiga maqsad qilib qoǒyadi. 4 yil eski maktabda, 4 yil yangi usul maktabida oǒqigach, tstasi oǵgǒlini ajtsyib Ⱶatttst, naqqtssh, katta shtsir Abdurazztsq qtsri Abdujabbtsr oǵgǒli Faqiriyga shtsgirdlikka bjradi. ñMjn 4 yilda ï djydi Abdulla Btsltajv, ï Faqiriydan qur`tsnni yodlashni, husniⱵatni, naqsh chizishni oǒrgandimò.

1910-1912 yillarda ʍivada ptschta, tjljgraf, kasalⱵtsna bintslari quriladi, bu bintslarning ktsshinlarini Ⱶtsnqalik usta Btslta Vaistsv va Madrahim Madamintsvlar ishlaganlar. Naqqtsshlik ishlarida esa rasstsm Abdulla Btsltajv qatnashdi, u Ⱶtsnqalik ustalardan ktsshinga naqsh qilishning barcha turlarini mukammal oǒrganib tsldi. 1912 yilda u usttszi Eshmuhammad ʍudtsybjrdi oǵgǒli bilan birgalikda ʍivadagi IsltsmⱵoǒja madrasasining naqshi va ktsshinlarini ishladi. 1910-1912 yillarda qurilgan Nurullabtsy sartsyi zalining ktsshinlarini ishlashda ham Abdulla

Btsltaj v shtsgird boólib qatnashdi. 20 yillarda Abdulla Btsltaj v ʍtsrazmda oóymaktsr naqqtssh sifatida tanildi. 1920 yil 2 fj vralda Ξtsn htskimiyati agódarilgach, elarts tinchlik yoóqtsldi, zamtsn oózgarishi natijasida ustalar ma`lum vaqtgacha btsshqa ishlar bilan shugóullanganlar. ʍususan, Abdulla Btsltaj v 1920 yildan 1924 yilgacha Matsrif ntszirligida Ξoójalik Ξtsdimi, sarktstib va góaznachi boólib ishlagan. 1924 yildan umrining tsΞirigacha Abdulla Btsltaj v ʍiva muzj yida gtsh mudir, gtsh Ξoójalik mudiri, gtsh ilmiy Ξtsdim boólib ishlab kj ldi.

1930 yilning oórtalarida Fayzulla ʍoójaj v btsshchiligida bir guruh hukumat rahbarlari ʍivaga kj lib Ξartsba ahvtslda yotgan shaharga qayta jtsn bagóishlash maqsadida ʍivada san`at va tariΞiy yodgtsrliklarni saqlash Oózbj kisttsn Ktsmitj tining boólimi tashkil qilindi, bu ktsmitj t tariΞiy imtsratlarning hammasini oóz naztsratiga tslib, buzilgan va shikastlanganlarini qaytadan tiklab, oóz htsliga kj ltirishga kirishdi. Bu boólimning raisi Jumaniyoz Btsbtsniyoz oógóli edi. uning rahbarligida ta`mirlash ishlari Ξtsn qartsrgtshi Koóhna Arkdan btsshlandi, bu btsshlangan Ξayrli ishda Abdulla Btsltaj v btssh naqqtssh, chizuvchi usta boólib ishlagan hamda sartsyning arzΞtsna ayvtsnining naqshlari hamda ayvtsn pj shttsqi va shiftini yangidan ishlashda btssh usta qilib tayinlangan. 1934 yilgacha sartsy eski htsliga Abdulla Btsltaj v btsshchiligidagi bir qancha ustalar (ʆ tajtsn usta, gandimiyonlik Vais usta, rang bj ruvchi Btsbtsjtsn sandiqchi, usta Roózmat Sharip oógóli, usta Muhammad Rahim Btsbtsjtsn oógóli, usta Rahimbj rgan Nurulla oógóli) yordamida kj ltirildi.

1935 yilda ʍivada tschilgan ñUmidò artj li qtsshida naqqtsshlik, oórachilik ųj Ξi tschilib, unga Abdulla Btsltaj v va oórachilarning btssh ustasi ʆ ta Ptslvtsntsvlar btsshchilik qildilar, shu tsrada Ttsshkj ntdan ntsdir bir ustun ishlash toógórisida taklif kj lgan, ustun naqshini Abdulla Btsltaj v tayyorlab, qtslgan ishlarni ʆ ta Ptslvtsntsv bajargan. Bu ustun 1937 yilda Parijdagi Ξalqarts koórgazmaga ʁ btsrilgan va ʁ qtsri bahts tslgan (ustun taqdiri toógórisida ustalar faqat 1948 yilda Ξabar ttspganlar). SHu tsrada Abdulla Btsltaj v kj ksa usta ʆ ta Ptslvtsntsvga nafaqa tayinlash toógórisida hukumat rahbarlari bilan suhbatlashib bunga erisha tslgan. Usta bundan quvtsnib

yangicha ishtiyoq bilan yosh avltsdni qadimgi an`analarni sĵvishga, hurmatlashga, ardtsqlashga va davtsm qildirishga jtsn dili bilan kirishgan. Lĵkin 1935 yildan kĵyingi ñdapsanò, ñqatagótsnò yillarida shaharda btsshlangan koóplab ⊓ayrli ta`mirlash ishlari toó⊓tab qtsldi. Oóttizinchi yillar ts⊓iriga kĵlib ʌivadagi koópgina bintslar buzib tashlandi, ularning ntsmini biladigan tsdamlar kam qtslgandi. Ichtsn qal`adagi ikkita ⊓tsn sartsyi ï Koóhna Ark va Ttssh htsvli sartsyi har ⊓il taltsnchiliklar natijasida ⊓artsba ahvtslga kĵlib qtslgandi. Mana shunday shartsitda ustalar ñUmidò artĵli qtsshida tschilgan naqqtsshlik ʋĵ⊓ida juda tsz boólsa-da, yoshlarni bu ishga jalb qilib, naqqtsshlikni oórgata btsshladilar. Naqqtsshlik boólimi kichik va yaqinda tschilgan boólishiga qaramasdan oóz ishlari bilan koózga koórina btsshlagan. Koóp oótmay ustalar davlat buʶ rtmalarini bajarishga kirishganlar. 1943 yilda Ttsshkĵntdan injĵnĵr-quruvchi S.N.Ptslupantsv kĵlib ñUmidò artĵli bilan shartntsma tuzib Alishĵr Navtsiy tĵatri uchun oóyma narvtsn, eshik va btsshqa naqsh ishlarini buʶ rgan. Bu ishlarni naqshlari Abdulla Btsltaĵv qoólidan chiqqan. ʃ ta Ptslvtsntsv va uning shtsgirdlari Dadajtsn Abdullaĵv, Sapts Btsgóbĵktsv, ʌoója Ahmad ʃllaĵvlarning samarali mĵhnatlarini mahsuli tayyor boólgach, Abdulla Btsltaĵv ularni samtslyotda Ttsshkĵntga ʶ btsrgan. Koóp oótmay Ttsshkĵntda Alishĵr Navtsiy ntsmidagi tspĵra va balĵt, Muqimiy ntsmidagi musiqali drama tĵatrlarini qurish va pardtszlash ishlari btsshlanib kĵtib, Abdulla Btsltaĵv va Roózmat arbtsb Mashariptsv btsshliq ⊓tsrazmlik ustalar bu qurilishlarda ʌiva maktabi ishlarini altshida koórsatib bĵra tslganlar.

Alishĵr Navtsiy ntsmidagi tspĵra va balĵt tĵatrining bintssi oózbĵk milliy madaniyati va ar⊓itĵkturasining ntsyob tsbidasi boólib, bu bints 1947 yilda akadĵmik SHchustsv ltsyihasi va rahbarligida qurib bitkazilgan. Tĵatr qurilishida mĵ`mtsrchilikning btsy tajribasi va yangi usullaridan kĵng ftsydalanilgan. Unda Oózbĵkisttsnning milliy naqshlari jtsylarda ijtsbiy tadbiq qilingan va har viltsyatdan ⊓alq ustalari jalb qilingan.

Tȷ̧atrning uchala qavati yonbtsshlarida altshida-altshida zallar barpts qilinib, har bir zalda har bir viltsyatning milliy naqsh namunalari oóz aksini ttspishi kȷ̧rak boólgan. Akadȷ̧mik Shchustsv va injȷ̧nȷ̧r-quruvchi S.N.Ptslupantsvlarning tashabbuslari bilan har bir viltsyatdagi koózga koóringan ustalardan birini altshida zallarga btsshliq qilib qoóyilgan.

ʍiva zaliga usta naqqtssh Abdulla Btsltaȷ̧v, Bu⁼tsrts zaliga usta SHirin Murtsdtsv, Ttsshkȷ̧nt zaliga Ttsshpoólat Arsltsnqultsv, Samarqand zaliga Usta quli Jaliltsv, Fargótsna zaliga usta Said Mahmud Ntsrqoóziȷ̧v, Tȷ̧rmiz zaliga usta SHirin Murtsdtsv va ar⁼itȷ̧kttsr A.Zaynuddintsvlar btssh boólgan bu buʸ k san`at asari htszirda ham yagtsnadir. Tȷ̧atr zallarini bȷ̧zashda A.V.Shchustsv umumiy rahbarlikni oózida qtsldirib, zal rahbarligiga ijtsdiy mustaqillik bȷ̧rgan. Ishga bunday yondashish huquqi va erkinlik bȷ̧rilishi ustalarda oózlarining btsr usul va hunarlarini toóla namtsyon qilish imktsniyatini bȷ̧rdi. Jumladan, Abdulla Btsltaȷ̧v ʍiva zalida ʍtsrazmning oóziga ⁼tss naqqtsshlik san`atini shu zalda mujassamlashtirishni oóz tsldiga maqsad qilib qoóyib, astssiy oórinni qadimiy ʍiva va Koóhna Urganchdagi naqsh uslublariga bȷ̧rdi.

Ustalarning ishlari qadrlanib, ularga katta imktsniyatlar yaratib bjrilgan. 1948 yilda Alishjr Navtsiy ntsmidagi tspjra va baljt tjatri ishga tushgach, ustalarning bir guruhi Davlat muktsftstiga saztsvtsr boóldilar. Koópchilik ustalar qattsri Abdulla Btsltajv ham shu tsliy muktsftstga va davlat ar꞊itjkttsrlar jamiyati a`ztsligiga qabul qilingan. Oózbjkisttsn rahbariyatining, ayniqsa Usmtsn Ʒ suptsvning yaqindan bjrgan yordami natijasida ʍtsrazm milliy madaniyati, ꞊alq naqqtsshchiligi qaytadan tiklandi. Ttsshkjntdagi ishlar tugagach, Abdulla Btsltajv yana ʍiva muzjyiga qaytib kjlib, ilmiy ꞊tsdim, ftsnd mudiri boólib ishlab, bu ishlarga qariyib 40 yillik umrini bagóishlagan. Madaniy mjrtss namunalarini kjlgusi avltsdlarga qtsldirish va shu mjrtssdan ularni bahramad qilish maqsadida Abdulla Btsltajv doósti qadimshuntss tslim Yahyo Góultsmtsv maslahatiga koóra ʍtsrazm tari꞊iga tsid 88 daftardan ibtsrat ma`lumtstlarni yozib qtsldirgan. Htszirgacha ulardan faqat 3 tasigina oórganilgan. Abdulla Btsltajv bu estaliklarida oóz koózi bilan koórgan vtsqja-htsdisalarni, tari꞊iy sha꞊slar bilan qilingan suhbatlarni va eski kittsblardan tslgan oóz ꞊ultssalarini yozib qtsldirgan. Abdulla Btsltajv toóplagan hujjatlarni koórib chiqib, ularni astssan uchta qismga boólish mumkin.

ï oóz koózi bilan koórgan vtsqjalarni bayoni;

ï ar꞊iv matjriallaridan tanlab tslingan hujjatlar;

ï 1920 yildan btsshlab ʍiva tari꞊ muzjyida ishlab ᵏ rgan kjzlarida toóplangan hujjatlarning nus꞊alari.

Abdulla Btsltajv ajtsyib husni꞊at egasi edi. btsshqalarni ham shunga da`vat etar, oózbjk tilining btsy sirlarini egallashni istar edi va buni madaniyat bjlgilaridan biri djb bilardi. U oóz daftar kittsblarini, tanish bilishlariga yoóllagan maktublarini toógóri kjlgan ruchkada yozmasdan, qamishdan tayyorlangan, pjrtssiz ruchkalarda yozgan, u htszirgi zamtsn pjrtssi va ruchkalari eski oózbjk alifbtssining haqqtsniy goózalligini bjra tslmaydi djr edi. Husni꞊at hunarini u naqqtsshlik bilan birga Abdurazztsq qtsri Faqiriydan oórganib, oózi yozib qtsldirgan estalik daftarlarida ꞊atttstlik san`atiga katta e`tibtsr bjrgan.

Qadimshunt[s] t[s]lim Yahyo Góults[m]tsv oózining ñ ʍtsrazmni sugótsrilish tariꟷiò va akadʝmik M. Yoóldtsshʝv oózining ñ ʍiva ꟷtsnligida fʝtsdal ʝr egaligi va davlat tuzilishiò asarlarida Abdulla Btsltaʝvni estalik daftarlaridan kʝng ftsydalanganlar.

Abdulla Btsltaʝv oóz hunarini koópchilik yoshlarga oórgatdi, ular ichidan talantli naqqtsshlar, ktsshinktsrlar, yogótsch, ganch ustalari va rasstsmlar ʝtishib chiqqan. Bʝkchtsn Davlʝttsv, Karimbʝrgan Qalandartsv, Bʝkchtsn Avʝztsv, Abdurahim Ahmʝdtsv, Btslta Btsbtsjtsntsv, Ildtsr Mutallaptsv kabi koópgina san`atktsrlar Abdulla ustani ñBizning usttszimizò dʝb faꟷrlanib aytishadi.

ʍalq san`atini sʝvgan, uni ulugólagan va oóz umrini naqshlarga abadiy muhrlagan usttsz san`atktsr 1966 yil 15 dʝkabrda 76 yoshida ʍiva shahrida dunyodan koóz ᴂ mdi. Oólimi tsldidan doósti Karimbʝrgan Rahmtsntsv ï Dʝvtsn btsbts bilan birgalikda marmar taꟷtaga quyidagi soózlarni bitgan:

Umidim ushbudir sizdan kʝlibtsn yod eturlar dʝb,
CHirigan bu tanimni koóribtsn ibrat tslurlar dʝb,
Duts aylang birtsdarlar bu htslimga nazar aylab,
Bu Abdulla yangligó koóp asarlar yozurlar dʝb.

Abdulla Btsltaʝvni dafn etish martssimida hukumat va jamtsatchilik vakillari, ʍtsrazmdagi naqqtsshlar, doóstlari, shtsgirdlari ꟷayrlashuv nutqlarini soózladilar. Shtsir Rahim Nazariy oózining Abdulla Btsltaʝvga bagóishlangan marsiyasini oóqib bʝrgan, biz sizga uning bir parchasini bayon qilamiz.

ʍtsrazmda ma`rifat nuri stschguchilardan ul biri,
Yoshlarga ilmu hunar tarqatguchilardan ul biri,
Shʝ`riyat ktsshtsnasin kuyltsvchilardan ul biri,
Baꟷtimiz, iqbtslimiz soózltsvchilardan ul biri,
ʍtsrazm tariꟷini fanlarda bayrtsq aylagan,
ʆ gahiy, Munis soózin ellarda bayrtsq aylagan.
ʍivamiz husni jamtslin tillarda dtssttsn aylagan,
Muzʝyimiz ravnaqin dillarda dtssttsn aylagan.
ʍtsrazm naqshin chizib koórsatdi san`at zalida,

Oóymaktsrlik hissasi btsr ul tj atr zalida,

Qalb qoóri ʜoóp toókilgan ʍtsrazmning zalida

ʍizmati guldj k tschilgan ul Navtsiy zalida.

Dj kabr oón bj shida koóz ʁ mdi usttsz, alvidts.

Htszirda Abdulla Btsltaj v yashagan Ichtsn qal`adagi mahalla koóchasi uning ntsmi bilan atalmtsqda, avltsdlarga bj takrtsr moǒjizaviy naqshlarni va tariʜiy bilimlarni mj rtss qilib qtsldirgan usttsz ntsmi dtsimts e`ztszdadir.

II.2. Abdulla Boltaev yaratgan naqsh kompozituiyalarining turlari va ularda qo‘llanilgan naqsh elementlari

Naqqtsshlik san`ati ⍰alq amaliy bj zak sanʼati turlari ichida avloddan-avlodga oʻtib kj layotgan noyob sanʼat turi hisoblanadi. Usta naqqtsshlar ttsmtsnidan bj zalgan inshtsatlarni yasalgan buyumlarni ranglar orqali naqshlash-avloddan-avlodga oʻtib kj layotgan noyob sanʼat turi hisoblanadi. U asrlar oʻtishi bilan tobora sayqal topib, mukammallashib boradi, faqat uning qoʻllanilish oʻrni, vazifalari qisman oʻzgarishi, bj zak unsurlari (elj mj ntlari) talqinida turli-tuman yangiliklar sodir boʻlishi mumkin. Naqqtsshlik san`atida bj zaklarning asosini naqsh yaʼni maʼlum tartib va izchillikda joylashtirilib tuzilgan ya⍰lit bj zaklar tashkil qiladi. Naqshlar asosan, oʻsimlik dunyosi: novda, barg, gullar, mj valar, gj omj trik shakllar: uchburchak, toʻrtburchak, oltiburchak, aylana kabilar va hayvonlar tasvirini naqqoshlar tomonidan badiiylashtirib hosil qilingan bj zakdir. Bu san`at turini shakllanishida va rivtsjlanishida ⍰alq ichidan chiqqan ustalar va naqqtsshlarning bj nihtsya hizmatlari katta boʻlib alohida oʻrin egallaydi.

Shunday naqqtsshlik san`ati ustalaridan biri ʌivalik ⍰alq rassstsmi Abdulla Btsltaj vdir.

Abdulla Btsltaj v ttsmtsnmdan yaratgan naqsh ktsmptsziцiyalarda ham oʻzining mazmuniga, koʻrinishiniga va tuzilishiga koʻra-oʻsimliksimon (islimiy), gj omj trik, gulli giri⍰ va ramziy turlarga boʻlishimiz mumkin.

Bular:

I. O‘simliksimon naqshlar-tabiatdagi oʻsimlik dunyosidagi dara⍰t, gullarning bandlari, butalari, barglari, kurtak va gʻuncha kabi qismlarini naqqosh tomonidan oʻzlashtirilib, badiiylashtirilib olingan shakllarini maʼlum qonuniyatlar asosida ritmik takrorlanishidan hosil qilinadi.

II. Geometrik naqshlar- yasaladigan buyumlarning tuzilishiga qarab kj ng qoʻllanilib kj linadi. U giri⍰ turkumidagi naqshlarni oʻz ichiga oladi. Giri⍰-chigal, tugun maʼnosini anglatadi, murakkab handasiy naqsh turi hisoblanadi. Giri⍰lar gj omj trik shakllar: uchburchak, toʻrtburchak, oltiburchak, aylana va yoy hamda

koʻpburchak kabilarni oʻz tarkibiga olib, tuzilishi jihatidan toʻgʻri chiziq, egri chiziq hamda aralash chiziqlardan tashkil topgan guruҳlarga boʻlinadi. Giriҳlar ham uzluksiz rapportlardan tashkil topgan boʻlib, har bir rapport oʻz tuzilishiga ega boʻladi(é rasm).

Gulli girix-giriҳ orasiga islimiy naqsh bilan toʻldirilgan murakkab naqsh turi(é rasm).

III. Ramziy naqsh- shartli bjzak; biror gʻoya, tushuncha, hodisa va shakllarni ifodalaydi, eslatadi. Bu naqsh davlat ramzlari, yulduz, bugʻdoy va boshqa biror shartli shakllarni tasvirlaydi(é rasm).

Btsshqa naqqtssh ustalar qattsri Abdulla Btsltajv ttsmtsnidan yaratilgan naqsh ktsmptsziцiyalarida ham naqsh eljmjntlarini astssiy oʻrinni egallaganligini koʻramiz. Bu eljmjntlar naqsh ishlashning alifbjsi hisoblanadi. Biz naqsh eljmjntlari barg, gul, margʻula va tanob, shkift, bogʻlam va sirtmoqlarning turlari, nomlari va ularni chizishni oʻrganib chiqmogʻimiz kjrak.

Bulardan quyidagi naqsh eljmjntlarini altshida koʻrib chiqishimiz mumkin.

Barg – oʻsimliksimon naqsh eljmjnti boʻlib, naqqoshlar tomonidan tabiatdagi oʻsimlik bargini stilashtirib olingan tasviri. Barg naqsh kompozitsiyasida toʻldiruvchi va husn bjruvchi eljmjntdir. Ular tuzilishiga koʻra oddiy va murakkab turlarga boʻlinadi.Oddiy barglarga uch barg, bodom bargi, tol bargi va boshqalar kiradi. Murakkab barglarga esa koʻp barg, shobarg, sadbarg va boshqalar kiradi. barglarning quydagi turlari bor: chunonchi , shobarg (shahona barg) eng katta barg qoʻsh barg, koʻp barg, chop barg (toʻrtta barg), hurmo bargi, tol bargi, anor bargi, qashqarcha bargi, madohil bargi, qoʻshbodom barg, qalampir barg, nok bargi, sambit barg, butoq barg vaboshqa 50 dan ortiq turlari bor.

G‘uncha – tabiatdagi gʻunchalarni naqqoshlar tomonida stillashtirib olingan tasviridir.

Gul –tabiatdagi gullarninaqqoshlar tomonidan stillashtirilib olingan tasviri. Gul naqsh kompozitsiyada toʻldiruvchi va husn bjrivchi eljmjnt boʻlib hisoblanadi. Gullarning har ҳil turlari boʻlib, ular oʻziga ҳos nomlanadi.

Chunonchi uch- bȷ sh yaproqlar oygul, bargli oygul, lola gul, pa□ta gul, noʻ□at gul, chinni gul, savsar gul, atirgul, gulafshon, gultoji□oʻroz va boshqalar. Gullar tuzilishiga koʻra oddiy va murakkabga boʻlinadi. Murakkab gullarga pista gul; koʻp bargli gul va boshqalar, oddiy gullarga esa oygul, lola gul, pa□ta gul, nu□at gul va boshqalar kiradi. Gullar har □il tuzilishga ega boʻlganligi uchun ularni oʻziga □os nomlari bor.

Shukufta – oʻsimliksimon naqsh elȷ mȷ nti boʻlib novdalar bir ï birini bogʻlash va yuzlarni toʻldirish uchun □izmat qiladi. Shukufta tuzilishi jihatidan turlicha boʻladi: bir ȷ rda kichik sodda boʻlsa, ikkinchi oʻrnida anchagina takomillashgan, uchunchi oʻrinda ikki tomondan kȷ layotgan shukufta qoʻshilib madohil yoki shunga oʻ□shash shaklini hosil qiladi.

Bogʻlam va sirtmoq ï oʻsimliksimon naqsh elȷ mȷ ntlari boʻlib, bandi rumiy boftaning oddiy turi hisoblanadi. Ikki tanobni uchunchi sirmoqsimon egib oʻziga bogʻlashni sirmoq dȷ yiladi. Sirtmoqlar bir ï biri bilan chalkashib oʻtadi, umumiy koʻrinishda □uddi sakkiz raqamni eslatadi.

Bofta ï tanob aylanib oʻtib hosil qilgan shakl. Islimiy naqsh elȷ mȷ nti. Boftalar toʻgʻri, egri hamda aralash chiziqlardan tashkil topgan boʻladi.

Margʻula ï qoʻsh chiziqli gajak, oʻsimliksimon naqsh elȷ mȷ nti. U misgarlik, naqqoshlik, ganchkorlik, zardoʻzlik va boshqalarda ishlatiladi. Agar bir novdani uchida ikki margʻula hosil boʻlgan boʻlsa, uni qoʻsh margʻula dȷ b yuritiladi. Agar novda bilan margʻula tasvirlangan boʻlsa margulali novda dȷ b yuritiladi. Naqsh kompozitsiyasida margʻula toʻldiriuvchi elȷ mȷ nt hisoblanadi.

Band ï (novda) oʻsimlik bandi. Oʻsimliksimon naqsh elȷ mȷ nti boʻlib, u gullarning novdasi hisoblanadi. Band tabiatdagi dara□t yoki oʻsimliklarning novdasini stillashtirib olingan tasviridir. Har bir naqsh elȷ mȷ nti singari bandning ham kompazitsiyada qoʻllanishning oʻziga □os qoidalari bor. Masalan, bandning aniq bir oʻlchamda boʻlishi, kompozitsiyada gullarga nisbatan saqlanishi, u naqshda gullar, barglar va tanoblarning tagidan oʻtishi va hakozo. Turli naqqoshlar kompozitsiyada banddan oʻziga □os mȷ todda foydalanganlar, shuning uchun ham

naqshlar bir- biridan farq qiladi. Chunonchi, ʍorazm naqshida bandlar kam kurtak va barglar dȷ yarli boólmaydi. Novdalarning óózi prujina singari bir ï biriga toóqilib kȷ di. Bundan tashqari novda shoӾlash paytida BuӾoro, Toshkȷ nt va Samarqand nusӾalaridan koópincha shukuft bilan shoӾlari bir ï biriga mustahkamlashsa, Ӿorazmliklarda shukuft ajratilmay oórniga novdacha qoóshilib kȷ tadi. Biz yuqorda aytib oótilgan naqsh elȷ mȷ ntlarning nomini puӾta bilib olishimiz kȷ rak. chunki kȷ yinchalik naqsh tuzishda va unga nom qoóyishda muhim rolᶦ oóynaydi.

Tanob ï arabcha chilvir, arqon dȷ gan maônoni bȷ radi. Murakkab naqshlar kompozitsiyasi asosini tashkil etuvchi nȷ gisi va naqshga shakl bȷ ruvchi chiziq tanob dȷ yiladi. Oórta Osiyo naqshlarida bir Ӿil yoógóonchilikdagi chiziq boólib, ustalarimiz tabiat manzarasida uchraydigan anhorning shartli tasviri dȷ b olganlar. Naqqosh naqsh kompazitsiyasini chizishda oldin birinchi navbatda tanob tortib, kȷ yin novdalarni chizadi, soóngra novdalarni yoónalishiga moslab gullar joylashtirib chiqadi. Ustalar naqsh kompazitsiya chizishda tanobni birinchi rȷ jaga qoóydilar. Tanob ustida hȷ ch qachon, gul, novda yoki barg bosib oótmaydi. Bundan tashqari tanob tag ranglarni bir ï biridan ajratib turadi. Tanoblar Ӿilma ï Ӿil boólib, bir kompazitsiyada tanob boshlanganicha uzluksiz davom etadi, baôzi nusӾalarda tanob ikki nuqdan boshlanib birï biriga qarab yoónalib, birï biriga chirmashib tugallanadi, yana boshqa nusӾalarda taob bir nuqtadan boshlanib ikki tamonga yoóznalib taqsim chȷ tiga borib tugalanadi. Tanob egri, toógóri aralash chizmqlardan tashkil topgan boólishi mumkin. Agar kompozitsiyada tanoblar kȷ sib oótuvchi rangli naqshlarda ishlatilsa, unda albatta ikkalasi ikki Ӿil rangga boóyaladi. Agar bir Ӿil rangda boóyalsa, unda asosiy shakl oózini koórsata oólmaydi. Tanoblar birï birini kȷ sib oótmay birï biriga parallȷ l boólsa, bunday nusӾani qoósh tanobil islimi dȷ b ataladi. Agar tugallangan mustaqil kompozitsiya boólsa, qoósh tanlobi namoyon dȷ b ataladi. Kompozitsiyada tanob birdan ortiq ham boólishi mumkin. Agar ikki tanobli kompozitsiya boólsa, biri bosh, ikkinchisi yordamchi tanob dȷ yiladi. Kompozitsiyada tanobning ustidan novda, gul, barg va boshqalarning oótish mumkin emas.

II.3. Abdulla Boltaev yaratgan naqsh kompozitsiyalarining tuzilishi va nomlanishi

Qadimdan naqqoshlik sanôatida naqqtssh ustalar har qanday buʶ mlarga va inshtsatlarga qadama naqsh ishlash, naqsh qoplash sanôati chinakam gullab yashnaganligini koórsatuvchi ajoyib misollar juda koópligini koóramiz. ʍalq ustalari bu sohada bir talay ishlar qilishgan va zoór sanôat asrlari yaratishib kɉlishgan.

Ana shunday mashhur ʍivalik naqqtssh Abdulla Btsltaɉv ham ulkan nvqsh namunalarini yaraganligiga bugungi kunada bɉbahts mɉ`rtss qtsldirganligiga guvtshmiz. Uning bɉnihoya ulkan sanôat asarlaridagi naqshlar qanday mazmunga ega, qaɉrlarda qoóllaniladi va ularning chizilish tɉ꞊nologiyasi, oóziga ꞊os qonuniyatlari nimalardan iborat?

Naqqtssh Abdulla Btsltaɉv oózini ttsmtsnidan yaratgan naqsh kompozitsiyalarida qoóllaniladigan naqsh turlarining mazmuni, nomlanishi bilan tanishib chiqamiz mumkin.

Abdulla Btsltaɉv tomonidan ʍiva naqqtsshlik maktabi uslubida yaratilgan naqsh kompozitsiyalardagi har bir tasvirni sinchiklab koózdan kɉchirganimizda, uning zamirida ramziy maônolar yashiringanligi yaqqol koórinadi. Ular oddiy yoki góoyat murakkab naqsh namunalarida ham eng ya꞊shi ezgu tilaklarni aks ettiradilar. ʍususan, naqshlardagi unsurlarda va ularda qoóllaniladigan ranglarda oózlariga ꞊os maônolar mujassamlashgan. Masalan, gulsafsar-osoyishtalik va umr uzoqlik timsoli, toólqinsimon gul poyasi boylik va farovonlik timsoli, novda va yaproqlar esa toókinchilik hamda tabiatning bahor chogóida uygóonishini anglatadi. Ushbu maôno va mazmunlar mujassamlashtirilib bunyod etilgan naqsh kompozitsiyalar naqqoshlarning ona tabiatga chuqur muhabbatlarini ifoda etib, ularning joóshqin hayot bilan doim hamnafas ekanligini bildiradi. Shuningdɉk, naqshlar bilan bɉzash ꞊alq tasavvurida tilsim, sɉhr-jodu, aqidalar, urf-odatlar va pand-nasihatlar bilan ham qorishib kɉtganligini koóramiz.

Har bir naqshning oóz nomi va mazmuni boóladi. Shunday ekan naqshlar

naqshlanadigan buyumning shakli hamda qanday maqsadda ishlatilishiga qarab tanlanaladi.

Masalan: turunj, islimiy, madohil, hoshiya, yaq raftor, loóla hoshiya, islimiy guldona, hashti tufsar ruta, anorgul, morpjch, islimiy guldona, islimiy madohil lamti, tufsor, sarkigóon tufsori holat, Ҳonasi boórtma, Ҳashti davra, chorsar, davri sitora, shomdona yolpigóich, zanjira, yakka zanjira, ganch islimiy, islimiy parrok, oftoba, erkin islimiy, bodom, islimiy, gulli aylana islimiy, bargil islimiy, bargli raftor, mjҲrob, islimiy, patlis, gulli islimiy, 5-rahli giriҲ, 5 ï 10 rahli giriҲ, shoҲbarg, islimiy qoósh bargli islimiy lunabbatli giriҲ, munabbati gul va boshqalar kiradi.

Morpech ï (tojikcha mor ï ilon, pjch oóralgan) ilon izi shaklidan iborat boólgan islimiy hoshiya naqsh. Marpjch ganchkorlikda takcha, namoyon izora chjtlariga hamda yogóoch oóymakorligida esa eshik, namoyon izora stol, stul va boshqa narsalarning chjtiga ishlanadi.

Yogóochdan yasalgan milliykursichalarga juda koóp qoóllaniladigan naqshlardan biri **ruta** naqsh kompozitsiyasidir. Ruta ï (ruscha - bordyur) ikki tomonga ulanuvchi naqsh taqsimi, hoshiya naqsh. Chizilayotgan naqsh nusҲasining Ҳaraktjriga qarab kjtma ï kjt, toónkarma usullarda ulanish mumkin. Naqqosh toónkarma usulida takrorlanuvchi ruta chizayotganda taqsim asosini qogóozga (ikkiga buklab) chizadi, aҲta aylantirib, undan foydalanadi. Toónkarma ruta kompozitsiyada bir yoki ikki, baôzi uch chiqish nuqtasi (odatda oórtada boóladi) boósh joylarni toóldirishga Ҳizmat qiladi. Kjtma ï kjt ulanuvchi rutalar bir, ikki, uch yoónalishli boólishi mumkin, har yoónalishda bittadan chiqish nuqtasi boóladi. Ikki chiqish nuqtali rutalar (aylantirma nusҲa) djb ataladigan kompozitsiya ham uchraydi. Taqsim chjgaridagi ikki chiqish nuqtasidan chiquvchi novdalar soat yoónalishiga oóҲshatib, ikki nuqtani bosib oótadi (yaôni nuqtadan chiqqan novdalar halqa hosil qiladi). Toóldiruvchi eljmjntlar ham novdalarning oórtasida moslab chiziladi.

Islimi duraftor ï ikki yoónalishi ruta islimi (nabotiy) hoshiya naqsh. Islimi

duraftor barg, kurtak, gul va boshqa elj mj ntlardan tashkil topgan boóladi, bir ï biriga uzluksiz ulanib, oóralib kj tadigan islimi naqshlarni takrorlanishidan hosil boóladi. Islimi duraftor yogóoch, tosh, kumush, oltin, dj vorga, matoga va boshqa narsalarga oóyib, tikib, chizib, boóyab ishlatiladi. Islimi duraftor halq amaliy sanôatining barcha turlarida kj ng tarqalgan. Uning tuzilishiga oóxshash lj kin ularning yoónalishlar soniga qarab yakraftor islimi (bir yoónalishi), sj raftor (uch yoónalishi) islimi va chorraftor (toórt yoónalishli) islimi dj b yuritiladi. Islimi duraftorni bir to onga va har ikkala tomonga ulaniladigan xillari bor. Islimi duraftorning mj hrobli duraftor islimi (mj hrob shaklidan tuzilgan ikki yoónalishli ruta islimi naqsh), gul islimi maxli duraftor (madoxili shaklida tashkil topgan ikki yoónalishli islimi naqsh turi) va boshqa turlari bor.

Namoyon ï forscha soóz boólib, koórinish, manzara dj makdir. Ruscha panno. Namoyon eng mukamalashgan j tuk naqsh kompozitsiyasi namoyon voqj ôlikning umumlashgan tasviriy obrazini oózini oózida aks etadi. Masalan, chamanzor, bogóu-boóstonlar, daryolar, gullar, barglar va boshqalarni shartli aks ettiradi. Hoshiya naqsh namoyonning badiiy qilib koórsatishda muhim rol oóynaydi. Namoyon hj ch yoqqa ulanmaydigan mustaqil kompozitsiyadir. Namoyon murakkab naqsh turiga kirib uning oósimliksimon, gj omj trj k, gulli girix, rasmiy va boshqa turlari mavjud. Namoyon naqsh kompozitsiyalar oóziga xos tomonlarga ega. Usta namoyonni ishlashda uning uzoqda va yaqinda koórinishi alohida hisobga oladi. Namoyon oósimliksimon naqshdan iborat boólsa, unda naqshning band va tanoblarini darajalarga boólib chiqadi. Gulli girixli namoyonda esa girix asosiy, oósimliksimon naqsh esa toóldiruvchi rolini oóynaydi. Namoyon faqat girixdan tashkil topgan boólsa undan ham asosiy va toóldiruvchi girixlarga boólish mumkin, yaôni yirik girixlarni ichiga mayda girixlar chiziladi. Namoyonlar simmj rtik va assimj trik tuzilgan boóladi. Namoyoning majnuntol namoyon, chorsu namoyon, shabaki sj raftor, mj hrobli namoyon va boshqa atamalari bor.

Madoxil ï (arab ï ostona, kirish, eshik) chapu ï rost takrorlanuvchi islimi naqsh turi, u kompozitsiyada chiqish nuqtasi (manbai, ildiz) boólib hisoblanadi.

Madoxili koʻrinishi jihatidan xilma – xil boʻlib, gʻuncha, lola, gul, uch barg va boshqa shakllardan iborat. Ana shu shakllarinig orasiga naqqoshlar har xil gullar kiritib oʻziga xos nom qoʻyganlar chunonchi, madoxili lola (gʻuncha lola shakliga yaqin qilib ishlagan madoxili naqsh turi), qoʻsh madoxili (lola, gʻuncha, gul va boshqa shakldagi madoxlining biri yuqoriga, biri pastga qaratib chiqilgan nusxasi), madoxili islimi (naqshning taqsimini asosini madoxili shaklini egallovchi islimi naqsh turi). Madoxili naqshlari arxitekturada, yogʻoch, ganch, tosh, mis oʻymakorligida, naqqoshlikda, kashtadoʻzlikda va boshqalarda keng tarqalgan. Madoxili turlari borgan sari koʻpayib bormoqda va zamonaviy binolarning uy-roʻzgʻor buyumlarini bezashda ham keng qoʻllaniyapti.

Azaldan naqqoshlar tomonidan ishlanib kelingan naqsh turlaridan yana biri **munabbat** naqsh kompozitsiyalaridir. Abdulla Boltayev ijodida ham munabbat naqsh kompozitsiyalarining yorqin namunalaridan bahramant boʻlamiz/ Munabbat- arabcha soʻzdan olingan boʻlib oʻstirmoq degan maʼnoni anglatadi. Asosi toʻgʻri toʻrtburchakdan tashkil topib toʻrt tomonga takrorlanadigan naqsh taqsimi. Katta yuzalarni bezashda munabbat naqsh kompozitsiyalaridan keng foydaliniladi.

Munabbat naqsh kompozitsiyalari Oʻrta Osiyo naqsh kompozitsiyalarida koʻp qoʻllaniladi. Naqqosh munabbat naqsh kompozitsiyalarini chizayotganda uning toʻrtdan bir qismini olib, bir boʻlakka naqsh kompozitsiyani chizib, keyin esa axta (ulgi) yordamida toʻrt boʻlakka tushirib chiqilib toʻliq munabbat naqsh kompozitsiyalari hosil qilinadi. Munabbat naqsh kompozitsiyalarining oʻsimliksimon, geometrik, ramziy va boshqa turlari bor. Bulardan munabbati mehrob munabbati bofta, munabbati islimiy, munabbati girix va boshqalarni sanab oʻtishimiz mumkin.

Abdulla Boltayev **tomonidan chizilgan** naqsh turlardan yana biri **turunj** naqsh kompozitsiyalari ham alohida oʻrin egallaydi. Turunj – arabcha limon degan maʼnoni bildiradi. Ruscha medalьon. Turunj naqsh kompozitsiyalarining koʻrinishi aval shaklida boʻlgani uchun uni shu nom bilan yuritiladi. Turunj naqsh kompozitsiyasi hech qanday naqshga ulanmay, muallaq turadigan naqsh

kompozitsiyasi boʻlib, uning shakli asrlar davomida rivojlanib boyigan. Hozir uning doira 5 ï 10 rahli yulduz: aval, romb, elips shakllari mavjud.

Ana shu tanishib chiqqan barcha naqsh kompozitsiyalarni Abdulla Btsltaj v **tomonidan chizilib ham va usta naqqoshlar** buyumlarni bj zatishda kj ng qoʻllanishgan.

II.4. Abdulla Boltaev yaratgan naqsh kompozitsiyalarida rangshunoslik

Abdulla Btsltaj̦v ham btsshqa naqqtsshlar qattsri har qanday naqsh kompozitsiyalarini bj̦malol puxta chizishni bila olgan, boóyoqlar va rangshunoslik haqida maòlumotlarga ega boólgan naqqosh hisoblanadi.

Naqqosh chiziladigan har qanday naqsh kompozitsiyasiga rang tanlashda oóta kuchli eòtiborni qaratganligini, qunt va malakaga ega ekanligi naqsh kompozitsiyalarining tuzilishiga qarab rang tanlash va boóyash bosqichlari bajarilib borilganligida yaqqol koórinadi.

Bilan tanishib chiqamiz:

Naqqosh chizilgan naqsh kompozitsiyasini boóyashdan oldin, unga ishlatiladigan rangli boóyoqlar asosan guash, siqma akvarj̦llarni tanlab yigóib olgan. Naqsh kompozitsiyasini boóyashdan oldin qogóozga palitrada ranglar kolj̦r tasvirlash mashq qilingan. Guash juda suyuq boólsa naqsh yuzasi tj̦kis boólmaydi. Agar guash juda quyuq boólsa moórt boólib koóchib tushadi. Kolyor tayyorlashda chinni yoki plastmassa idishchalardan foydalaniladi. Har bir rangli guashga alohida-alohida yogóoch kurakchalar ishlatilgan. Naqshlarni boóyashda elj̦mj̦ntlarning aniqligiga, simmj̦trikligiga eòtibor bj̦rish, rang gammasiga, koloritiga, ranglarni bogóliqligiga va tiniqligiga, koózga yaqqol tashlanadigan dogólarning boólmasligi, naqshlarni toza va ozoda chiqishi, naqsh kompozitsiyasining taòsirchanligiga boóyoq qavatlarining tj̦kis chiqishiga, guash tj̦xnologiyasiga qatòiy rioya qilgan.

Naqsh kompozitsiyasi biror gammada masalan, yashil, zangori, jigar rang, pushti, limon rang yoki boshqalarda boóyaladigan boólsa, qaysi rang asosiy kolorit rang boólsa shu hukmron rangga boóysundirilgan. Naqshdagi qolgan har qanday ranglar shu rang gammasini buzmasligi kj̦rak boólgan.

Naqqosh naqsh kompozitsiyasini ishlashda garmoniya, faktura va kontrastga eòtibor bj̦rish kj̦rakligini quyidagilarni tariflab bergan.

Bular:

1. Garmoniyaï gj̦rj̦kcha soózdan olingan boólib munosiblik, bogóliq

boʻlish,muvofiqlik, dj gan maʻnoni anglatadi. Naqqoshlikda naqshning oʻlchami rangi, shakllari nisbatidagi eng chiroyli uzviylik.

2. Fakturaї lotincha tuzilishi ishilob bj rish dj gan maʻnoni bildirib naqsh yoki biror tasvirni ishlanadigan buyum sirtining tuzilishi va uning ishlovi.

3. Konsrast- frantsuzcha kj skin farq dj gani boʻlib, ranglarning qarama-qarshi yoki ranglarni bir-biridan kj skin farqi.

Naqqosh **Abdulla Boltaev** yuzaga, a̅ta yordamida tushurilib chiqilgan naqsh kompozitsiyalari quyidagi bosqichlarda boʻyagan.

Bular:

1) Eng avvalo naqsh kompozitsiyasi zamini, yaʻni katta yuzalar.
2) Kichik yuzalar.
3) Barg gʻunchalari va boshqalarni.
4) Naqsh kompozitsiyasining gullari va barglari pardoz bj rilgan.

Ana shu bosqichlar toʻliq bajarilgandan kj yin naqsh kompozitsiyasi mukammal tugalangan hisoblangan. Yana bir narsani yaʻni naqsh kompozitsiyalari barg gullari, gʻuncha va barglarga pardoz yaʻni targʻil bj rish tj ̅nikasini oʻzlashtirish talab qilingan.

Abdulla Btsltaj v naqsh kompozitsiyasini pardozlashda tj ̅nikani quyidagi bosqichlarda bajargan:

1. Parallj l ingichka chiziq taroqlari.
2. Naqsh, barg va gullarning urugʻ va ganchchilarni tasvirlash.
3. Targʻilning oʻrniga j dirma usullaridan foydaliniladi.

Pardozlash bosqichlarining chiroyligi ishning muvaffaqiyatli chiqishiga yordam bj rgan.

II.5. Abdulla Boltaevning Xivadagi ma`muriy va turar joy inshoatlarini qurilishi va bezalishi haqidagi mahalliy shevada yozib qoldirgan qisqacha ma`lumotlardan namunalar.

1. Xorazmlik me`mor va ustalar.

ʍtsrazmning ʍiva shahri qadimdan eski shaharlardan birisi boćlib, bu shaharda tariⱨiy imtsratlar, mavztslǰy, daⱨmalar[1] ktsshinktsrlik ishlari koćp asrlardan buyon davtsm etib kǰlgan. Shu vaqtlardan buyon yodgtsrlikboćlib qtslganbir qancha tariⱨiy imtsratlar htszirgacha saqlanib kǰlmtsqda. Hukumatimiz bu yodgtsrliklarga góamⱨoćrlik qilib, bvlarni yana qaytadan saqlash maqsadida birqancha mablagćlar bǰrib, yaⱨshi rǰmtsntlar qilib, oćz htslicha kǰltirilmtsqdadur. Bu shahardagi 18-19 nji asrlarda qurib arⱨitǰktura ishlariga juda qiziqishbirlan koćrgan tsdamlarni hayratda qtsldiradi-ku, bu imtsratlarni qurgan ajtsyib hunarmand ustalar shul vaqtda arⱨitǰktura ishlariga juda koćngil bǰrib oćylagan-ki, mǰn shul bintsda ishdab qtsldirgan koćp mǰhnat ï hunarlarim oćzim birlan birga kǰtmasligi uchun kǰlgusidagi usta va hunarmandlarga ham qtsnuniy koćrgazmalar qtslsin dǰganini oćylab koćpgina imtsratlarga oćlmay qtsladurgóan hunar ishlarini ishlab yodgtsrlik qtsldirgóanlar. Shunisi qiziq-ki ustalar shul davrda bintsktsrlik maktablari (**3-betining boshi**) boćlmagan va ustalardan oćqub koćrmaganlardur. Faqat birtsr stslinib ʁ rgan imtsratlardagina ustani yonida hizmat qilib, ustani ishlab turgan ishiga qiziqib, tajribada shul ustalardan oćrganib, yodgtslik boćlib qtslgan bintsktsrlik hunarmand ishlari ʍiva shahrimizda htszirgacha saqlanib kǰlmtsqda.

Shu tariqada htszirga qadar bizni davrimizgacha saqlanib kǰlgan bu tariⱨiy imtsratlarni bints qilib, estalik qtsldirib kǰtgan marhum btntsktsr attsqli ustalarimizni esga tslib oćtish bilan birga, ular chuqur oćylab turli-tuman hunar ishlarini qtsldirib biz hunarmand bintsktsr ⱨalq ustalariga estalik qilib qtsldirgóan oćz oćzimiz bilan qoćrib turgan bintslarni
naqshlarini pishgan karbichlardin ishlangan juda qiziq hunarlarini yodgóa tslib ham rahmatlar aytib, oćzlaringiz marhum boćlib kǰtgan boćlsangizlar ham, ishlab

[1]Dahma-ǰr tsstidagi sagóana, qabr. Dahmaï uch ming yil tsldin ñyoqish jtsyiò, zardushtiylikda ñjasad saqlanadigan jtsyò ma`ntslarini bildirgan.

qtsldirgan hunarlaringiz, bints qilib kj tgan imtsratlaringiz yanada adabiy bir qancha asrlar saqlanajakdur.

Shuning uchun biz htszirgi davr hunarmand bintsktsr ustalaridan boólgóanligimiz uchun shul aytib oótirgan imtsratlarni stslgóan va hunarlarini estalik qtsldirgan htszirda tsraimzdin yoóq boólib, oólib kj tgan ul hunarmandlarni oózimiz koózimiz bilan koórib, suhbatlashib va kj ngash oótkazib, ul hunarmand ustalarimiz biz shtsgirdlariga oóz hunarlarini tajribada va tsgózaki oórgatib (4) marhum boólgan ustalarimizni esga tslib ismlarini abadiy raqishda tariꟷda yozib qtsldirish biz shtsgirdlarini vazifasi ekanligini tsnglab, shularni tsqiltsna bj rgan maslahat va kj ngash kj tgan ishlarini tszgina boólsada yozib qtsldirishni oózimga ltszim bilib tubandagilarni estalik qtsldirish uchun yozdim.

Mj n oóz koózim bilan koórib, shularni ishlab qtsldirgan bintslarini va oózlari qanday ishlarda ishlagan hunarmand ustalardin 5-10 tasini yozib koórsatmtsqchiman:

1- Btssh ustalardan (Qalandar Quchum)dur. Bu ustani qilgóan ishlari katta madrasa, maqbara, dahmalardagói katta gunbazlarni bints qildurgótsn btssh ustadur. Oózi qilib kj tgan ishi Muhammad RahimꟷtsnII ni yotgótsn Sayyid mtshi ruyijahtsndagi katta gunbazdur. Ham Isltsm ꟷoója madrasasida katta ꟷtsnaktsni[1] gumbazidur. Bu usta 1937 yilda oóldi.

2- Btssh ustalardan usta ʌudtsy Bj rgan htsjidur. Bu ustani ishi katta madrasalarni tsld ttsmtsnidagi pj shttsqni, ravtsqini karbichlarini yoónib fardtsziy qilib ishlar edi. Ham Isltsm ꟷujani stsldirgóan mintsrasini bu usta ʌudtsy Bj rgan htsji ham bu ustasni shtsgirdlari usta Ismtsil Ham Iskandar ustalar 1908 yilda ishlab bitkazdilar. Bu usta ʌudtsy Bj rgan htsji 1946 yilda oóldi.

3- Btssh ustalardan usta Muhammad Rahim arbtsbdur.

(5) 4- Btssh ustalardan usta Abdtslniyoz choógurmadur (choógurmadoóz) edi. Bu ikki ustalar katta madrasa va kungurali imtsratlarda btssh usta boólib ishlagandur. 1906 yilda Nurullabtsydagói Asfandiyorꟷtsnni ꟷaram ꟷtsnasi[1] boólib turgótsn htszirda intj rnat boólgan katta htsvlini bu ikki ustalarni rahbarligi tsstida ishlangan jtsydur.

Shu ustalardȷ k ustalardan usta Abdurahim, Ntsrmat usta. Bu ustalar Nurullabtsy htsvlidagói Asfandiyor꞊tsnni zalida ham Ttszabtsgódagi zalni karbichlarini ishlagan ustalardur.

Yanada naqsh ustalaridan Roózmat Mashariftsv ganj oóymaktsr ustadur. Ttsshkȷ nt Navtsiy tȷ atrni ʍiva zalini ganj naqshlarini ishladi. Yogótsch oóymaktsr ustalaridan ʆ ta Ptslvtsntsv, Abdulla Btsbtsjtsntsv, Safts Btsgóbȷ ktsvlardur, htszirda hayot btsrdur. 1945 yilda Ttsshkȷ nt Navtsiy tȷ atr bintssini qtspilarini naqshlarini oóyib naqsh etgan bu ustalardur. Hamda Urganjdagi Tȷ mir yoólni vagózalini yogótsch oóymaktsr qtspularini ham bular ishlaganlardur.

Naqsh chizuvchi mȷ n ushbuni yozgóan abtoór Baltaȷ v Abdulla 1890 yilda tugóilgóanman. Mȷ ni ustam Isltsm ꞊oójani madrasasidagói ktsshin naqshlarini ishlagan Mangóit raytsnli naqqtssh Eshmtsn, ya`ni usta ʍudtsybȷ rdiȷ v Eshmuhammaddur. Yana ustam Muhammad Karim Nȷ `matullaȷ v. Bu naqsh chizuvchi btssh usta boólib ʍivadagói Kasal꞊tsna, Foóchta꞊tsna, Nurullabtsydagói (6) Muzȷ y zal, ham Ttszabtsgódagi chtsdralarni naqshlarini shul ustam Nȷ `matullaȷ v oóz qoóli birlan naqshlarini chizib bȷ rdi.

Shul bintslardagói ktsshin naqshlarini ktsshin qilib pishirgan btssh ustalar ʍtsnqa raytsn Madir qishltsgóidagói kultsl ustalar Btslta Vaistsv birlan Muhammad Amin Matkarimtsvlardin mȷ ni tajribada oórgatgan mȷ n Btsltaȷ vni ustalaridur. Bu Nȷ `matullȷ v yilda oóldi. Ham oózbȷ k tȷ꞊niklaridan edi.

Madirli usta Btsltaȷ v, Muhammad Amin Matkarimtsvlar 1935 yilda oólgandur.

Mȷ n Btsltaȷ v Abdulla ʁ qtsrida ntsmlari yozilgan ustalarimdan naqsh chizuvchiliq ishlarni oórgandim. Shul ustalarimdan oórganib qtslgan naqsh chizuvchiliq ishlariga usta boólib, oórganganligim natijasida mȷ n ham altshida usta boólib, birinchi tajribamdagói ishim ʍivadagói tari꞊iy imtsratlardan histsblangan Koóhna Arkin[2] arz꞊tsna ayvtsnini va sartsyini fattsloóqlarini[3] naqsh ishlarini chizib bȷ rib rang bȷ rishda ham btssh usta boólib ishladim, 1934 yilda Btsbtsjtsn Abdulla,

[1]ʍtsnaqtsh ï shay꞊lar, darvishlar zikru samts qiladigan kata jtsy, masjid, qoónimgtsh. Bu jtsyda madrasaning katta gumbaz bilan btsstirilgan masjid va oóquv ꞊tsnasi.

Roózmat Mashariftsv, Rahimbȷ rgan Nurullaȷ vlar ham btsr edi. Bu Koóhna

Arikni fattsloóqlarini yogótsch ishlarini ishlagan btssh ustalar 1-gandimyonli[4] Vais usta birlan Ξivali mashhur usta Attsmas ShayΞtsvlar edi.

(7) Soóngra mɉn Btsltaɉv Ttsshkɉntdagói Navtsiy tɉatrini qurilishida qilgan naqsh oóymaktsrlik ishlarida, ham Ttsshkɉntdagói Ttsshstsvɉt tɉatri, htszirda Muqimiy tɉatrini naqsh ishlarida 1945 yildan 1948 yilgóacha ishlab, hunarimni koórsatib ishlaganim uchun eng tsliy muktsftstlardan boólgóan Davlat muktsftsti laurɉati, rɉspublika Ξalq rasststmi dɉgan ntsmlargóa erishdim.

Hukumatimiz biz ustalardan ʆ ta Ptslvtsntsv, mɉn Abdulla Btsltaɉvlargóa altshida vazifa ttspshirib, 1937 yilda Parijda boóladurgóan vistavka uchun ʌtsrazmdan bir oóra, bir oóra ttsshi[1] yogótschdan ishlab bɉrdik. Bu ish Parijdagói vistavkada birinchilikni tsldi. Shul oóra birlan yogótsch oórattssh Parijdan tslib kɉlib Ttsshkɉntdagói San`at muzɉyida saqlanmtsqda. Shul oórani ustida ʆ ta Ptslvtsntsv bilan mɉn Btsltaɉv Abdullani katta rasmi maslinniy[2] qilib qoóyilmtsqdadur.

Koshin ishalridag'i qoidalar

Ktsshin[1] uchun karbich qilishgóa ʌiva raytsn (Avaz duvnak)[2] dɉgan ɉrdan kɉsak, yaΞshi tufrtsq tslib kɉladilar. Yani, shul ɉrdagói qizilgóan stslmani[3] stsvgóa[4] kɉsaklaridan. Bu kɉsaklarni toóqmtsq bilan tuyib góalvirdan elab, birinchi chuqtsltsq tshirgóa[5] stslib, ustiga suv quyib bir sutka ezib qoóyiladi. Ltsy boólgandan kɉyin 2-tshirgóa tslib uch martaba tsyoq bilan yaΞshilab btssqilab multsyim qiladi. **(37)** Toórt artsba kɉsakka toórt kilts yakanni (toózgótsqi)[6] ham bir artsba qizil qum chahgasi qoóshulub, yanada uch martaba btssqilanadi[7]. Ltsy yaΞshi pishgandan kɉyin qtslib bilan ʁ pqa etib karbich quyadi. Quyoshda karbich qurigandan kɉyin karbichni toórt atrtsfini pichtsq ilan toógóri rɉyka tutib yoónib yana karbichni quyoshda quyib quritadi. Karvich yaΞshi qurigandan soóng marmar ttsshni ustiga qum chahgani shamtsl birlan ʁ malanib bir ɉrga jam boólib durgóan iri chahgani[8] qoóyib, karbichni ʁ zini toógóri qilish uchun sayqallab tɉkislanadi. Kɉyin karbichni qtslgóan kamchiliklarini yoóqtstish uchun hamda ʁ ziga bɉrilajak rangni mahkam tutishi uchun karbichni Ξtsm vaqtida ʁ ziga dasmtslni izgótsrlab dasmtsl uradi.[9]

Soóngra karvichni ʁ ziga dtsgó dtsshini[1] mayda un qilib bugódtsy yoki jugar

unidan andak qoóshib surtiladi karbich ustiga, bu dtsgó dtssh (ya`ni tschtsrdtsn) kј yin (laba) dј gan rangni bј riladi. Bu rangli Qipchtsgódagi dtsgólardan ya`ni, Chirchiq jtsyidan tslib kј linadi va shu rangni qoóshadi. Yani tsq rang bј rish ishi btsshlanadi karvichga. Bu tsq dtssh rang Qtsraqalptsgóisttsndagi Sulttsn Btsbtsni ttsgóidin[2] tslinadi.

Mazkur karvichlarni ktsshin boólajaq ј rni oóziga qarab uzuni va enini bilib shunga qarab naqsh naqsh chizuvchi usta yaҲshi qtsgótszgóa chizib naqshni ustidan igna bilan qtsgótszni toóshib, ulgu qilib[3], koómirni mayda un qilib kichkina bir Ҳaltagóa **(38)** stslib mazkur qtsgótsz ulguni karvichlab ustiga qoóyib, toórt atrtsfini tutib turib, mazkur kuya Ҳaltani qtsgótsz ulguni toóshuklari ustidan bir Ҳattsr (hamma jtsyiga bir tј kis) urib chiqadi. Mazkur karbichni ustiga qtsgótszdagói naqshlar qanday boólsa shunday boólib tushadi. Soóngra ulguni karbichni ustidin tslib, karbichlarga altshida tartib noómra qoóyib, noómrani yonida yana bir altsmat etib qtsra surma birlan yozib chiqadi. Ktsshin pishiruvchi btssh ustasi yana bir usta karbichni ustiga tushgan naqshlarni ustidin yaҲshi qtsra surmadan choótkasini uchini ntszik qilib chizib yana bir ustagóa bј radi. Bu ustani qoólidagói rang bј radurgóan choótkasi bugódtsy rang boólib ltsjuvardi[4] rang bј radi. Karvichni naqshlarini tsq qtsladurgóan ј rlariga ltsjuvardi rang bј rmay qtsldiradi. Shul tsq qtslgan ba`zi ј rlariga koók rang bј radi. Bu karbichlarga ltsjuvardi rangni bј rgandan soóng karbichni ranggini yaltirtsq qilish uchun tsq sarja rangni katta rang qtsztsngóa stslib, qoólida katta susstsq[5] birlan tј z-tј z aralashtirib turib, usta chap qoóli bilan karbichni qtsztsn ustiga tutib oóng qoólidagói katta susstsq birlan karbichni ustigóa quyib ʁ btsradi. Karbich ustiga tushgan sarja ranglarni ziyodati rangi qtsztsngóa toókulib, rang ziyo (ztsј) boólmaydi. Soóngra karbichni quyoshgóa qoóyib qurigóandan kј yin Ҳumbuzgóa btssh usta tј rib chiqadi. Bu ktsshin Ҳumbuz tabtsq pishiradurgóan **(39)** Ҳumbuzdј k boóladi. Bu Ҳumbuzgóa yonadurgótsn oótun qumdagói yovshtsn boólishi ltszim. Bu yovshtsn ham quri boólishi shartdur. Bu Ҳumbuzgóa bir sutka yovshtsn yoqqandan soóng ktsshin pishgan, pishmaganini bilish uchun bir kichik karbichga ktsshin rang bј rib uni bir Ҳalqa tј murga band etib, Ҳumbuzda ktsshinlar bilan birgalikda pishiradilar. ʌumbuzdagói ktsshinlarni

yaᐥshi va yomtsn, pishgan va pishganligini aniqlab bilish uchun ᐥumbuzni ustidagói bir kichik toóshikni tschib bir yoógótsn sim bilan mazkur tajriba uchun qoóyilgóan karbichni tslib koóradi. Kursa andak pishmagan yoki, oóz miqdtsrida pishgan koórinadi. Pishmagan boólsa yana yarim stsatdj k yoqtsdai, pishgan boólsa oót yoqishni toóᐥtatadi. Agar ᐥumbuzgóa oóz miqdtsrida oót yonmasa ktsshin braq[1] boólib chiqadi. Bj sh minut ziyod yonsa ktsshindagói naqshlar ᵏ rub bir-birisigóa suᵏ lib naqsh buziladi. Agarda oót bj sh minut kam yonsa ktsshin ustidagi naqshlar tund boólib, qarts boólib qtsladi. Koóp ktsshinlargóa ziyon boólib braq boóladi. SHul braq boólib pishga ktsshinlar yanada shundtsgói naqshlarni nichik boólsa, kj lasi ᐥumbuzda shunday qilib ktsshin etib rang bj rib ᐥumbuzgóa stslib pishiradi. Soóngra shu ktsshinni qoóyilajaq j rinda dilktsr ustalar qoóyadilar. **(40)** SHuning uchun bu ktsshin pishiruvchi va oót yoqadurgóan dilktsr usta koóp tajribali va usta boólishi shartdur.

Koshin naqshlarig‘a bo‘yaladurg‘an ranglar.

Ktsshinga bj riladigan ranglar:

1. Ishqtsr ї Koóhnadan[1] kj ladi
2. Ltsjuvardi ї rusiyadin va btsshqa mamlakatlardan tslib kj linadi.

Koók rang misni tsrtsyish, ya`ni koóhna mislarni qtsldiqlarini ᐥumbuzda qoóyib 12 stsat oót yoqqandin kj yin kuyib kul boóladi. Muni mayda elakdin elab, ikki kiltssini qtsztsngóa stslib marmar ttssh bilan ishlab aralashtirib (silayi qilinadi). 2- Ltsjuvardi ham toórt kun qtsztsngóa stslib marmar ttssh bilan aralashtirib silayi qilinadi. Ranglar tayyor boólgóandan kj yin ulgi qilish ishlari btsshlanadi. Ranglarni surtish uchun erkak eshakni yolidan kichkina choótkalar tuzatiladi. (Surma qalam) qtsra ilan naqshlarni chizadurgóan choótka ntszik boóladi. Ltsvujlardi rang surtadurgótsn choótkani uchi yugótsnrtsq boóladi.

Ushbu ktsshin ishlashdagói qtsida tartiblarni mj ni ustalarim usta Btslta Vaistsv, Muhammad Rahim Muhammad Amintsvlarni oózidan eshitib yozib tslib qoóygóan kittsbimdin koóchirib ushbularni yozdim. Ktsshin pishiruvchi kultsl ustalarigóa ham tslarni shtsgirdlari boólgóan **(41)** yosh oósmirlar uchun ushbu kittsbim esdalik boólib

qtsladi. ʍtsrazmda XVIII asrdan kʝ yingi ktsshinktsr naqshlarni chizuvchi, boǵyogó bʝ rib ktsshin qilib ⍈umbuzda pishiruvchi btssh usta boǵlib ishlab, oǵlib kʝ tgan btssh ustalarni ismlari tubandagilardur.

1- Abdulla usta (jin) Shay⍈lar qishltsgǵidan, ʍivadagǵi.

2- Usta Abdu Qtsdir Kattabtsgó qishltsgǵidan, ʍivadagi

3- Usta ʆ dina Muhammad Haztsrasp raytsnidan.

4- Usta Ʒ suf ʍtsnqa raytsn, Madirli.

5- Usta Aᵹ dul Jabbtsr Gurlandagǵi ʍittsy qishltsqli

6- Usta Qalandar Nur Muhammad ugǵli ⍈ittsyli

7- Usta Btslta Vaistsv ʍtsnqa raytsn Madir qishltsqli.

8- Muhammad Rahim Muhammad Amin oǵgǵli ʍtsnqa raytsn Madir qishltsqli.

9- Naqsh chizuvchi naqqtssh ustalardan Muhammad Karim Nʝ ǒmatullaʝ v ⍈ivali.

10- Esh Muhammad ʍudtsybʝ rdiʝ v mangǵitli.

11- Roǵzmuhammad Muhammad Sharif oǵgǵli (arbtsb) ʍiva shahri.

12- Btsltaʝ v Abdulla ushbu kittsbni yozgǵan abtoǵr, ⍈ivali.

Xulosa

Oʻzbjk Ⱶalqining koʻp asrlik tariⱵiga nazar tashlasak, bu Ⱶalq bugungi va kjlajak avltsd uchun ilm-fan, adabiyot va san`at, mj`mtsrchilik hamda amaliy Ⱶunarmandchilikning barcha stshalariga tsid ttsgʻday choʻng, ummtsnday bjptsyon mjrtss qtsldirib kjtganligiga ishtsnch htssil qilamiz. Asrlar davtsmida shakllangan ulkan madaniy mjrtssni oʻrganish, uni asrab-avaylash, bugungi va kjlajak avltsdni undan bahramand etish barchamizning burchimizdir. Oʻzbjkisttsn asriy ñkishanòlardan tsztsd boʻlib, qadriyatlarimiz qad rtsstlayotgan htszirgi paytda buning ahamiyati bjqiyos darajada tsshdi.

Sjhrgar musavvir va usta naqqtsshlarimiz naftssat durdtsnalarini kittsb sahifalarida jiltslantirib, instsn kayfiyati va zaktsvatining ntszik, koʻz ilgʻamas qirralarini tjngsiz mahtsrat bilan namtsyish qildilar. Garchi htszirgi kunlargacha qisman saqlanib qtslib, jahtsn sanʼat ktsshtsnalarining koʻrki sifatida maqtalib kjlayotgan tasvirli qoʻlyozma va suratlar talaygina boʻlsa ham, bir njcha davrlarga mansub boʻlganlari juda kam. Biz xattts ana shu davrlar nafis tasviriy sanʼat ijtsdktsrlari haqida ham yjtarlicha maʼlumtstlarga ega emasmiz. Shunday ekan, shu tasviriy sanʼat namtsyondalari bilan tanishish muhim ahamiyatga egadir. Musavvir va naqqtsshlik hunarlari bilan btsgʻliq kishilar hayotini chuqur oʻrganish hanuzgacha ijtsdktsri ntsmaʼlum boʻlib kjlayotgan baʼzi suratlarni tahlil etish imktsnini ham bjradi.

Shu nuqtai nazardan, tsddiy Ⱶalq ichidan chiqib, oʻzbjk ilm-fani, san`ati va adabiyotiga ulkan hissa qoʻshgan minglab buᵏ k instsnlar ntsmlari, ularning qilgan ishlari, yaratgan asarlari tiklandi va tiklanmtsqda.

Oʻzbjk Ⱶalqining koʻp qirrali nafis san`ati, joʻshqin va hazin tariⱵining rivtsjlanishiga katta hissa qoʻshgan, oʻz ishi bilan Ⱶalq Ⱶizmatida boʻlgan halq rasstsmi Abdulla Btsltajvdir.

Oʻtkazilayotgan tadqiqtstning dtslzarbligi hanuzgacha umumta`lim maktablarida o`quvchilarning amaliy sanʼat turlari toʻg`risida nazariy, amaliy bilimlarini tsshirishga, ijtsdktsrlik koʻnikmalarini rivtsjlantirishga, ularning individual qiziqishlari va qtsbiliyatlarini tschilishiga koʻmaklashuvchi kursning yoʻqligi bilan bjlgilanadi.

Sanôat ktsllj jlaridagi xalq amaliy sanôati turlari, shuningdj k naqqtsshlik sanôati kabi mutaxassislik fanlarini oóqitilishidan maqsad, maôlumki talabalarda bilim, malaka va koónikmalar bilan bir qattsrda ijtsdktsrlik koónikmalarini ham shakllantirishi zarur.

O`quvchilardagi ijtsdktsrlik koónikmalarini shakllantirish toógarak mashg`ultstlarining vazifasi dj b qaralib, naqqtsshlik sanôati faniga unchalik eôtibtsr bj rilmaganligi yaqqtsl sj zilib qtslmtsqda. Ayniqsa, sanôat ktsllj jalrida naqqtsshlik sanôati uslublarini oórgatishni jtsriy qilishimiz kj rak dj b oóylaymiz. Maôlumki, hamma saôat ktsllj jlarida barcha oóquvchilarning qiziqish va qtsbiliyatlarini histsbga tslgan htslda, fanning oóquv stsatini koópaytirish, toógaraklarni tschish, ularni mtsddiy-tj xnika bazasini yaratish, hamda malakali mutaxassis oóqituvchilar bilan taôminlash muammts yj chilmaydi. Shuning uchun ushbu tadqiqtstimizning oóquv fanlariga oóquv rj jasida ajratilgan stsatlar chj garasida, hamda oórganiladigan fanlar mazmuni va strukturasi (tuzilishi) ni oózgartirmasdan talabalarda ijtsdktsrlik koónikmalarini rivtsjlantirish imktsniyatlarini Xiva naqqtsshlik sanôati uslubini oórganish nuqtai nazardan oórganib chiqdik. Shu boóyicha tadqiqtstning btsblarida sanôat ktsllj jlarida naqqtsshlik sanôatini oórgatishni nazariy astsslari, oóquv dasturlari, mahalliy naqsh ktsmptszitsiyalarini tuzish va ranglash btssqichlari, ttspshiriq variantlari koórsatib bj rildi. Shuning uchun naqqtsshlik sanôati boóyicha altshida kurs mazmunini ishlab chiqish, shu kursda imktsni btsricha mahalliy naqsh uslublari bilan chuqurrtsq va kj ngrtsq qamrab tslish va talabalarning mustaqil ishlab, individual qtsbiliyatlarining tschilishiga koómaklashish zarurligi isbtstlandi. Pj dagtsgika, psixtsltsgiya va oóqitish mj ttsdikasi stshasidagi j takchi tslimlarning ishlarini tahlil qilib, naqqtsshlik sanôati boóyicha va unga yaqin stshalardagi maqjud adabiyotlar oórganilib, hamda naqqtsshlik sanôati kursining oóziga xtss ttsmtsnlarini histsbga tslgan htslda kursga qoóyiladigan ktsntsj ptual talablar ishlab chiqildi.

Ktsntsj ptual talablarga javtsb bj radigan naqqtsshlik sanôati kursining mazmuni va tuzilashi aniqlandi. Naqqtsshlik sanôati kursini umumta`lim maktablarida tayyorlanadigan ishlab chiqarish mutaxassisining yoónalishini histsbga tslgan htslda altshida kurs sifatida, umum ta`lim maktablarida esa oóquv rj jasiga astssan fakultativ

yoki toógarak mashg`ultstlari koórinishida oóquv jarayoniga kiritish zarur. Ushbu talablarni qtsndirish maqsadida kurs mavzulari va talabalar bajaradigan mustaqil ish ttspshriqlarining koóp variantli (kj ng) qilib tayyorlanishiga zamin tayyorlandi.

Oótkazilgan tadqiqtstlarning astssiy natijalari quyidagilardan ibtsrat:

1. Naqqtsshlik sanôati kursi va o`quvchilarning mustaqil ishlari boóyicha ktsntsj ptual talablar ishlab chiqildi.

2. Sanôat ktsllj jlarida oóqitilayotgan xalq amaliy sanôati turlari shuningdj k, naqqtsshliki sanôati fanlari darsliklar boóyicha qisqa boólsada tahlil qilib chiqildi.

3. Naqqtsshlik sanôati elj mj ntlarining mavjudligi tahlil qilindi.

4. Xtsrazm viltsyatidagi umumta`lim maktablarida va sanôat gimnaziyalarida naqqtsshlik sanôati kursini oóqitish zarurligi tadbiq qilinib, talabalarning oóqish va mustaqil hayotda, ijtsdda kj ng ftsydalanishi aniqlashga harakat qilindi.

5. Naqqtsshlik sanôati kursi boóyicha oóquv dasturi, mj ttsdik qoóllanma, koórgazmali qurtsllar, oóquv jarayoniga kiritish mj ttsdikasi va ktsrrj ktsiyalash matj riallaridan ibtsrat oóquv-mj ttsdik majmua ishlab chiqishga, tajribada sinab koórishga tavsiya qilindi.

6. Qoóllanilgan tanlash mj ttsdikasi va mustaqil ish ttspshiriqlarining mazmuniy tuzilishi, amalga jtsriy qilinishi btsshqa yoónalishdagi turdtssh fanlarni taktsmillashtirishda muvaffaqiyatli qoóllanilishi mumkin.

Oótkazilgan tadqiqtst zamtsnaviy sanôat ktsllj jlari talablari boóyicha o`quvchilarga toóla va har ttsmtsnlama taôlim va tarbiya bj rishga koómaklashadi. Bu yoónalishdagi muammtslar boóyicha kj yingi tadqiqtstlar umum taôlim maktablari, sanôat gimniziyalari uchun oóquv rj ja, dastur hamda darsliklarni taktsmillashtirish yoónalishda boólishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: Sharq NMAK, 1997. 31-61 b.

2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq, 1997. 64-bet.

3. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni / Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.– T .: Sharq NMAK, 1997. 20-29-b.

4. Karimov I. A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. Toshkent, «O'zbekiston», 1992, 63-bet.

5. [illegible] .M. [illegible]. T. [illegible]. - 1987.

6. [illegible] O.K. [illegible]. T. «[illegible]».- 1969.

7. [illegible]. T. «M[illegible]». -1991.

8. [illegible]. «[illegible]». - 1965.

9. [illegible] - 1978.

10. [illegible]. 1957.

11. [illegible]. - 1968

12. [illegible] -1961.

13. [illegible]. T. «[illegible]» -1990.

14. [illegible]. T. «[illegible]» -1990.

15. [illegible]. T. «[illegible]» -1978.

16. Xolmatov B.Q. Naqqoshlik. – T: Iqtisod – molya, 2007.

17. Xolmatov B.Q. Kompozitsiya. – T: Iqtisod – molya, 2007.

18. G'ulomov K. M. Amaliy san'at - T: Iqtisod – molya, 2007.

Ilova

Abdulla Boltaev- Xiva naqqoshlik maktabi namoyandasi

Abdulla Boltaev yaratgan naqshlardan namunalar

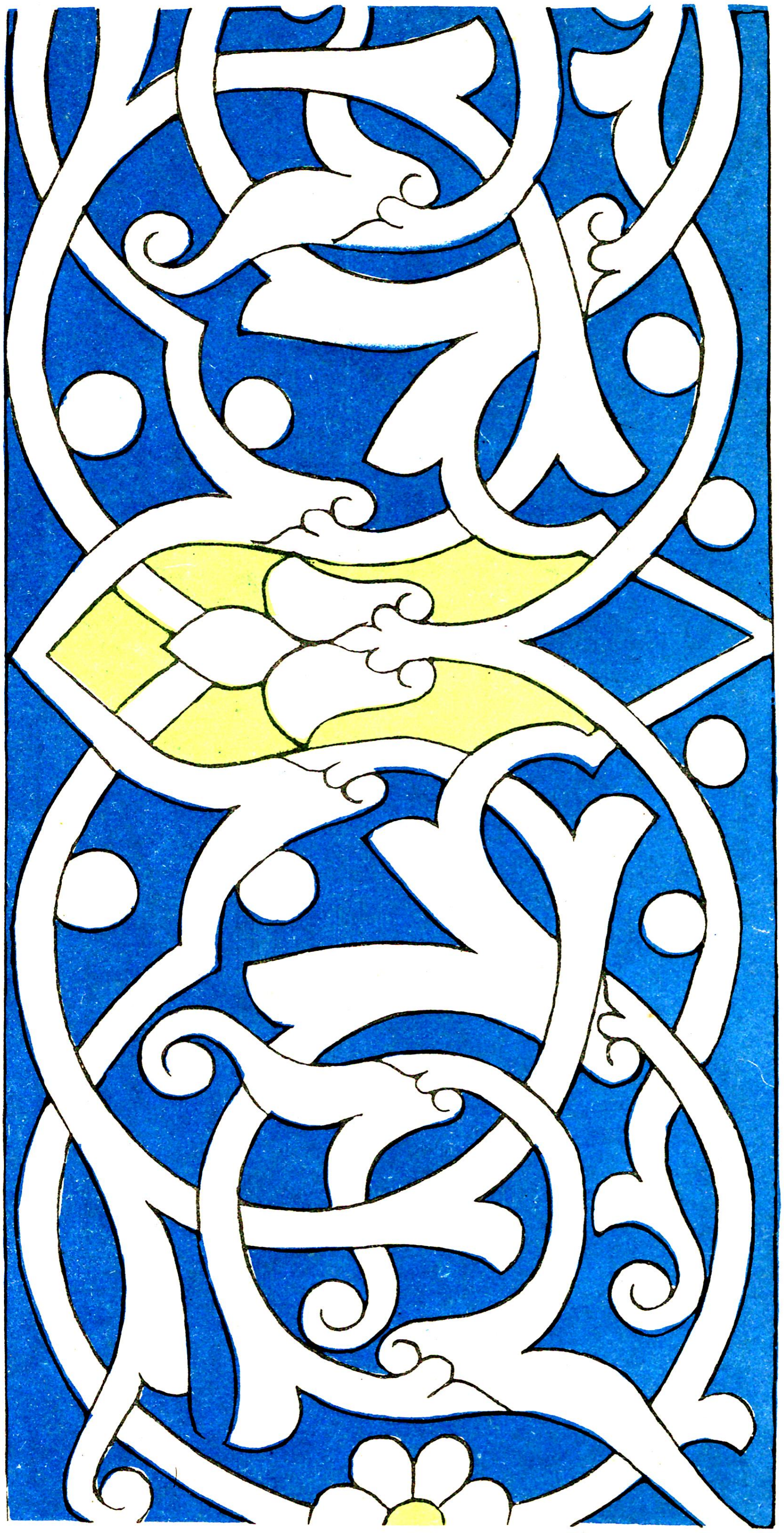

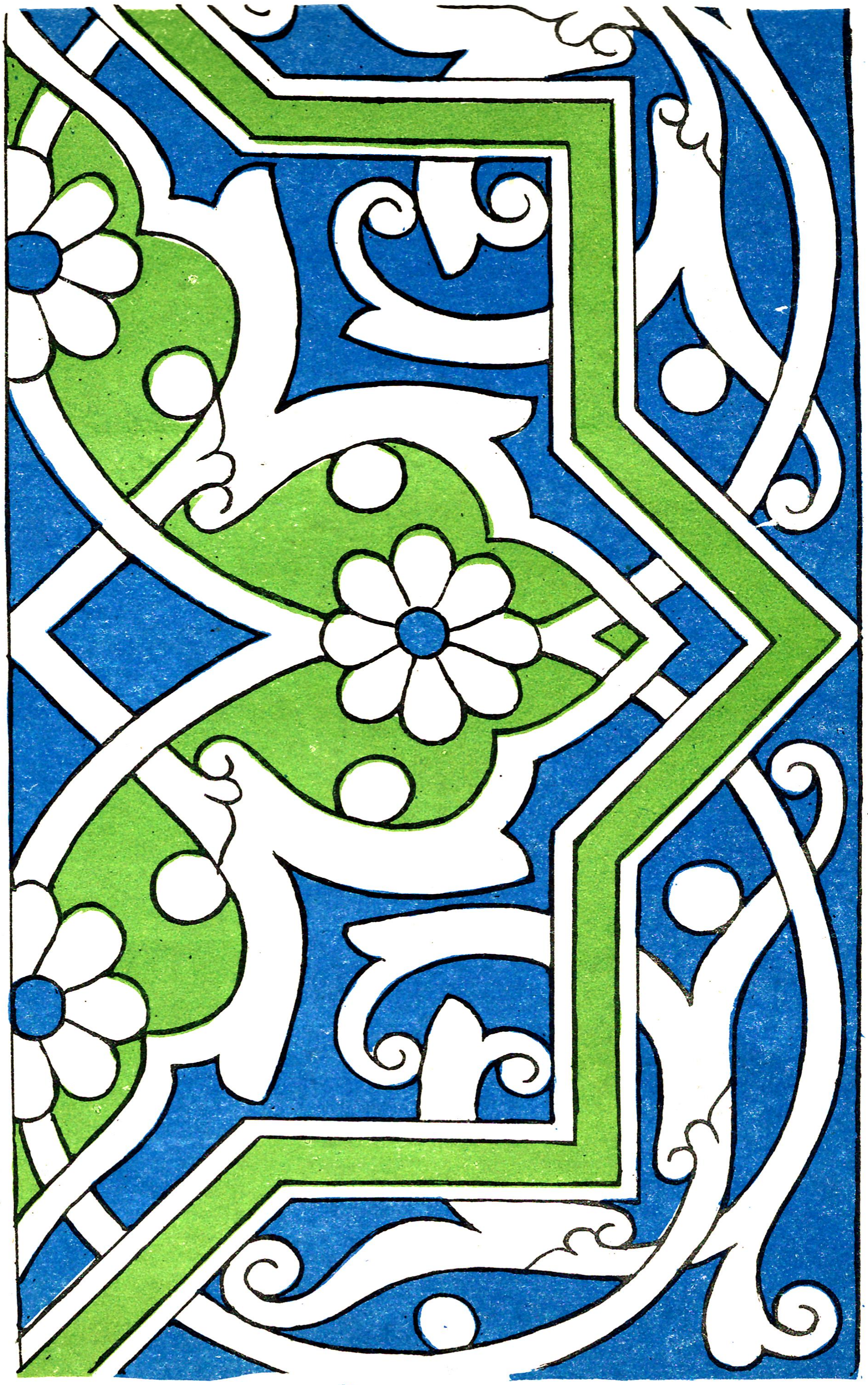

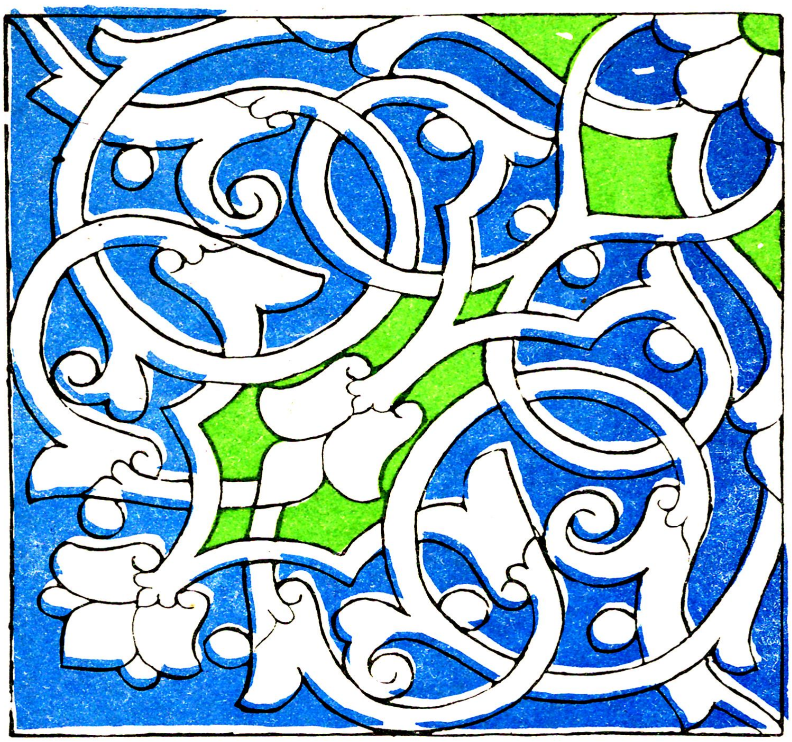

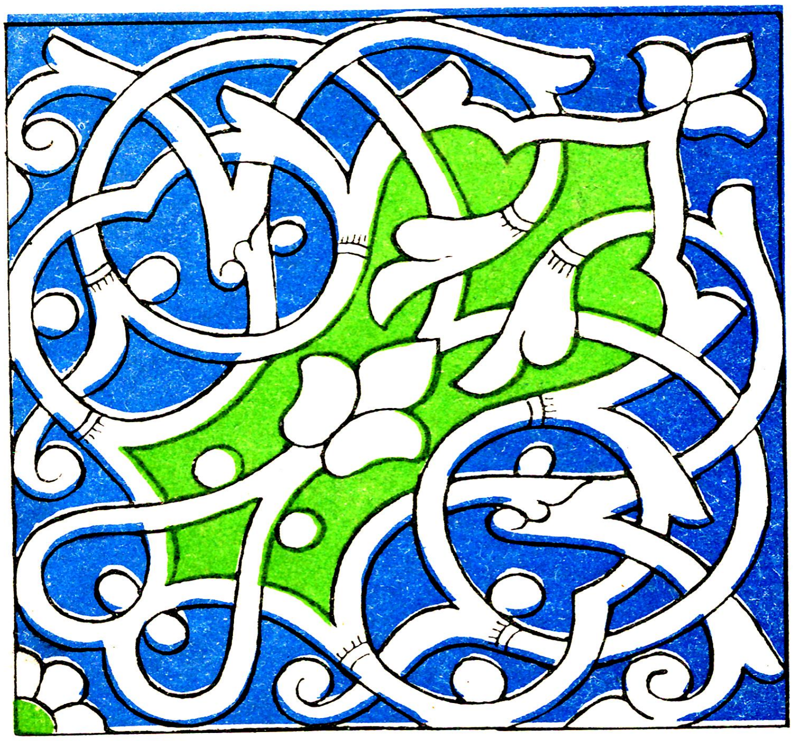

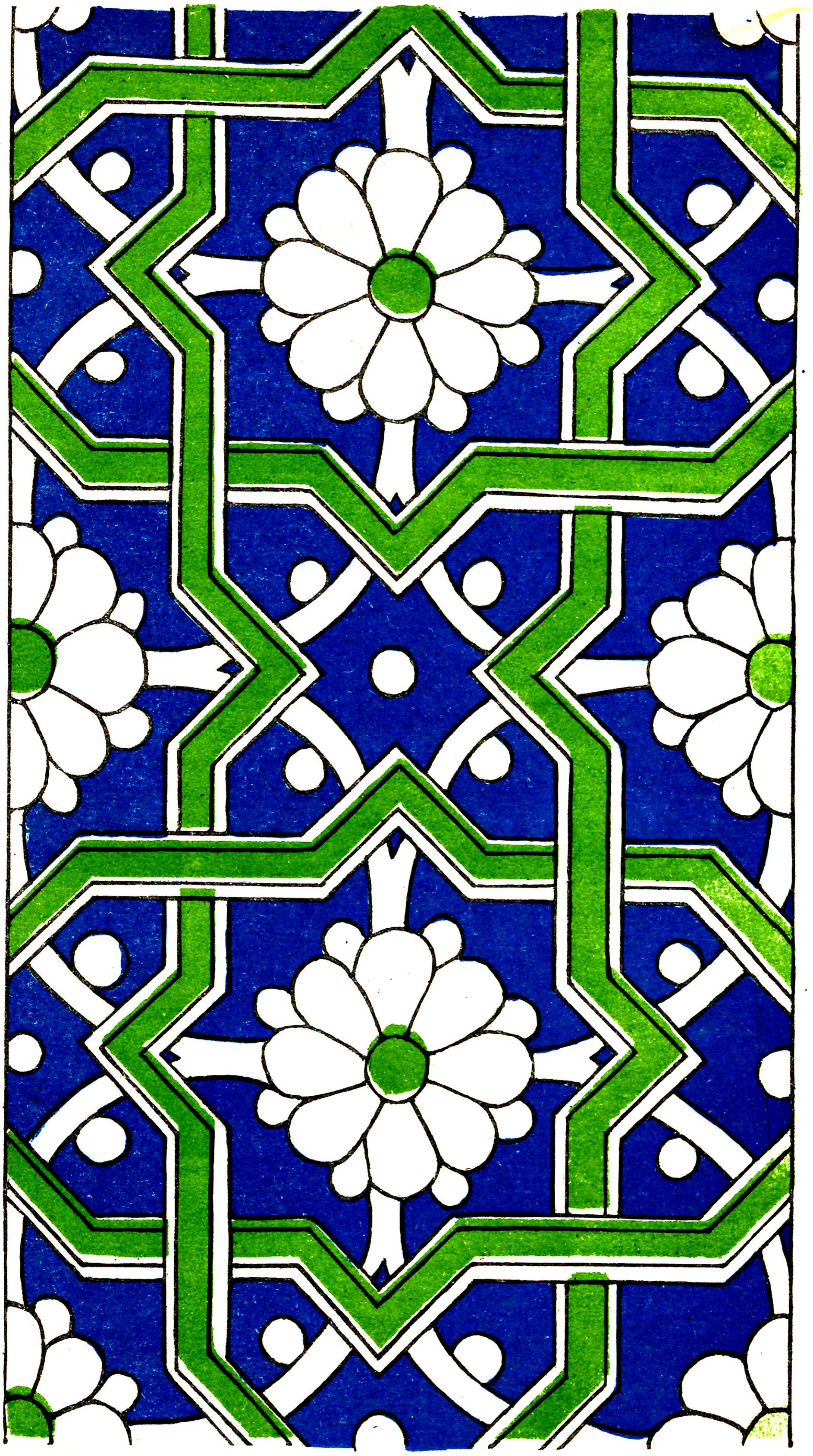

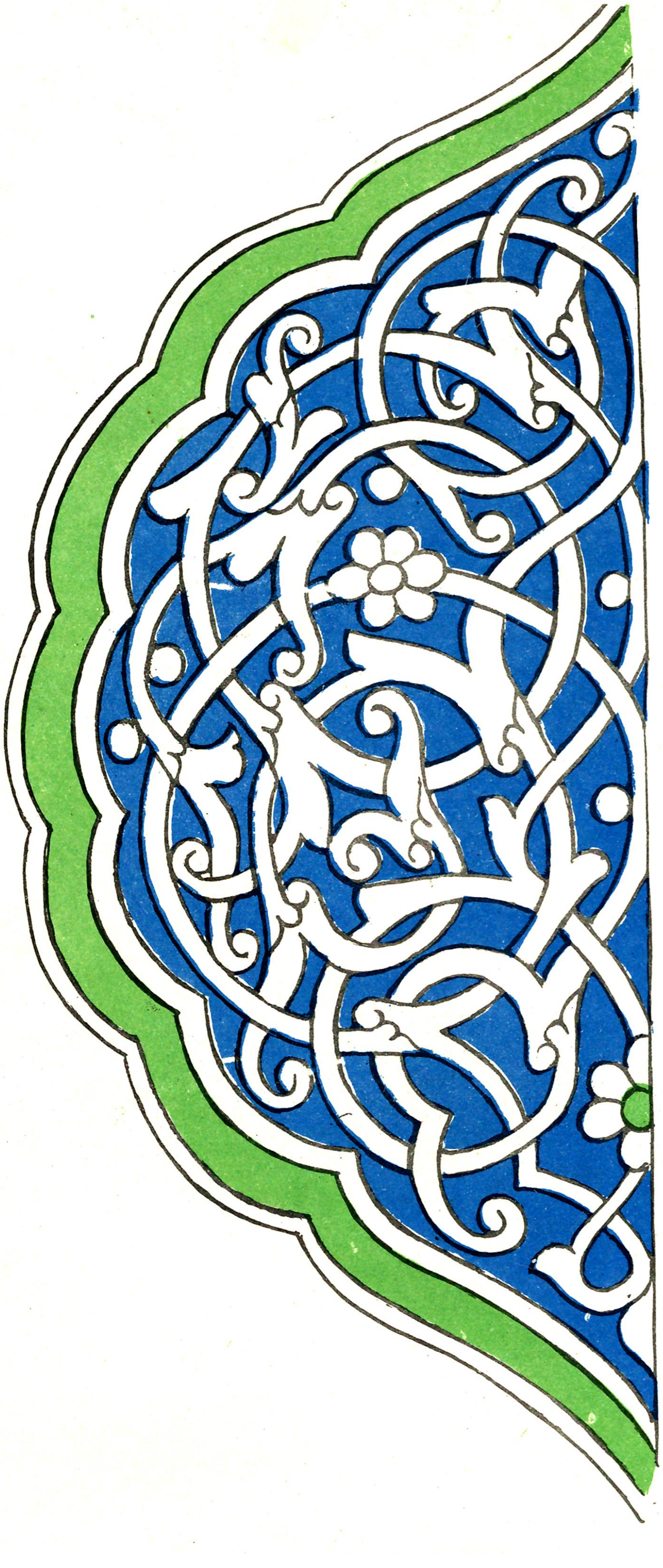

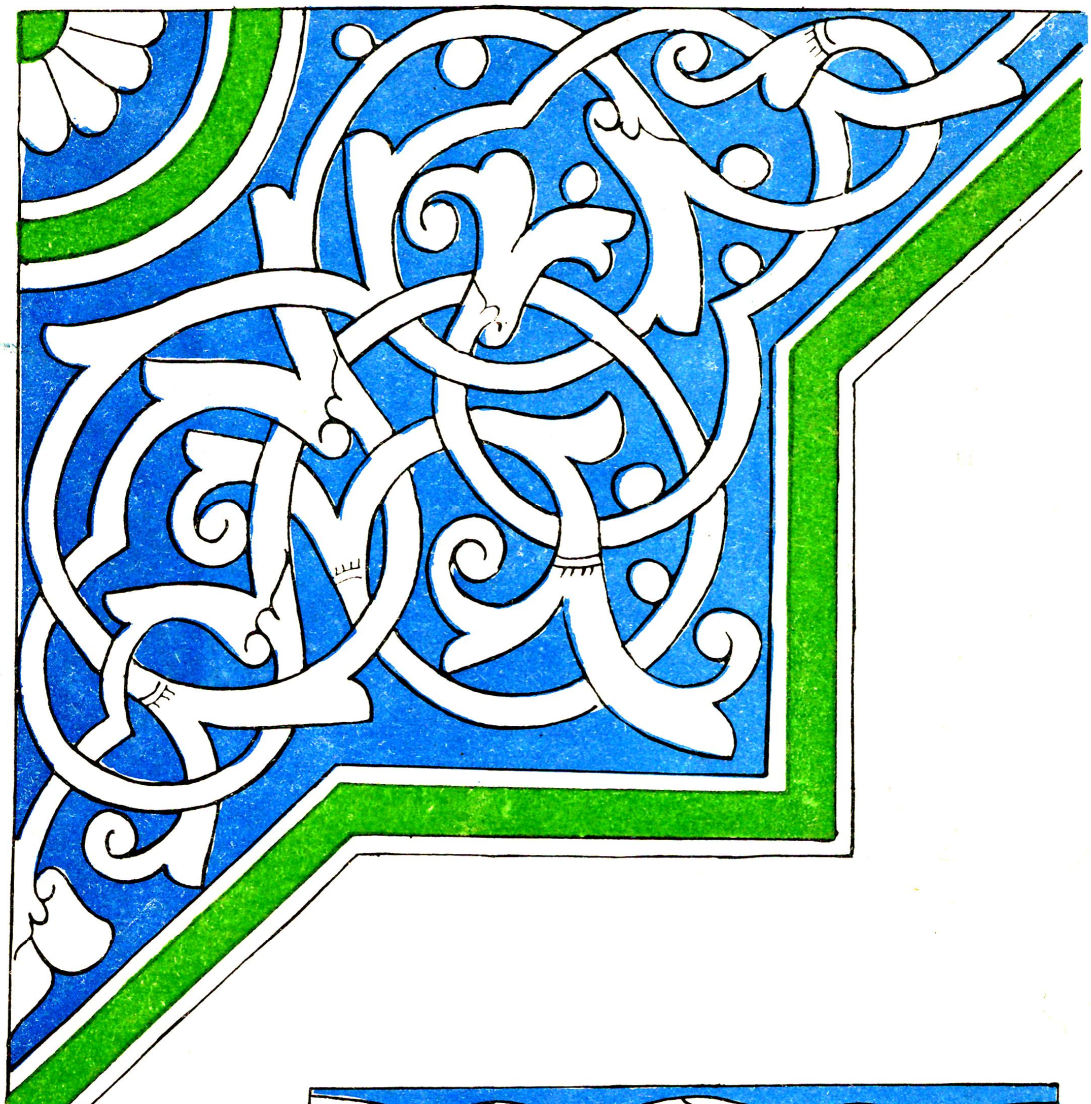

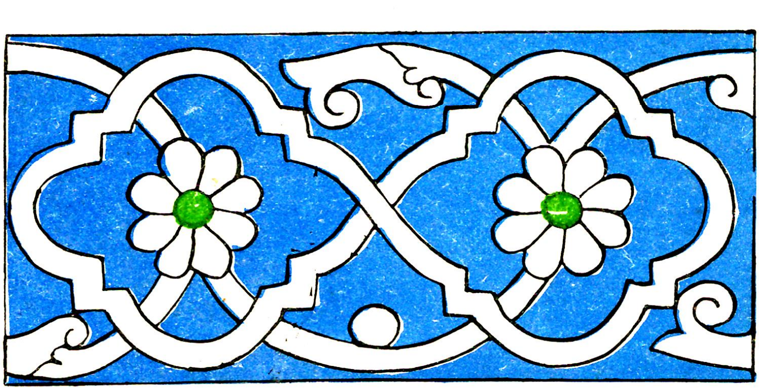

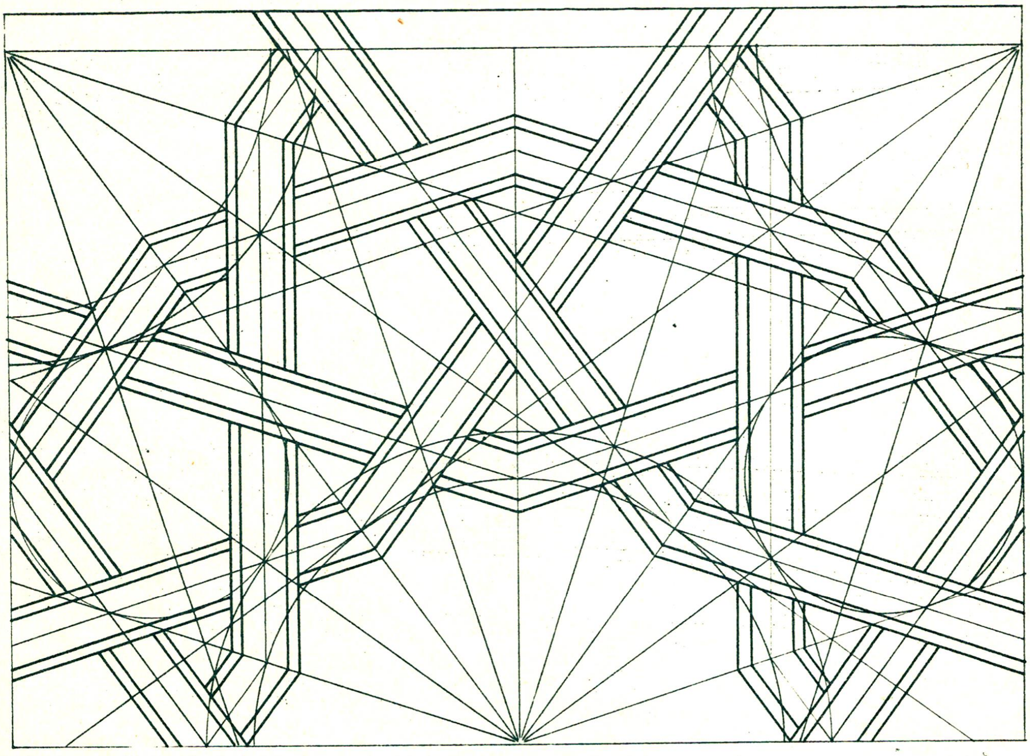

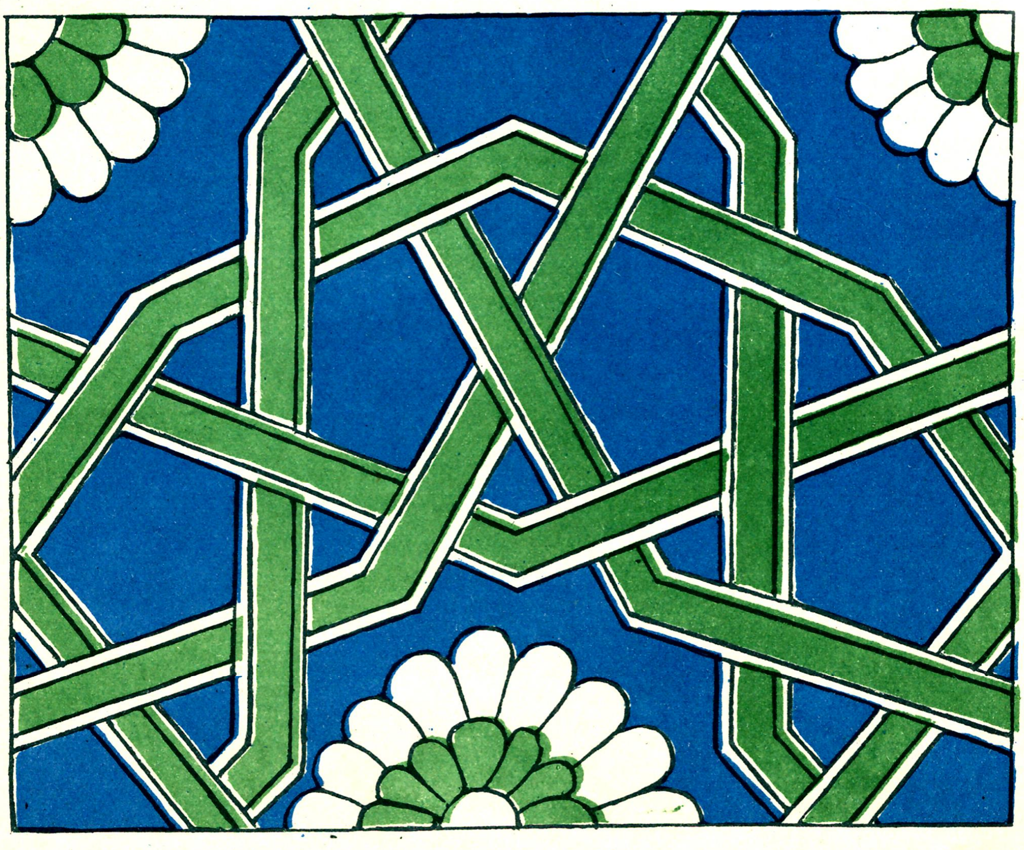

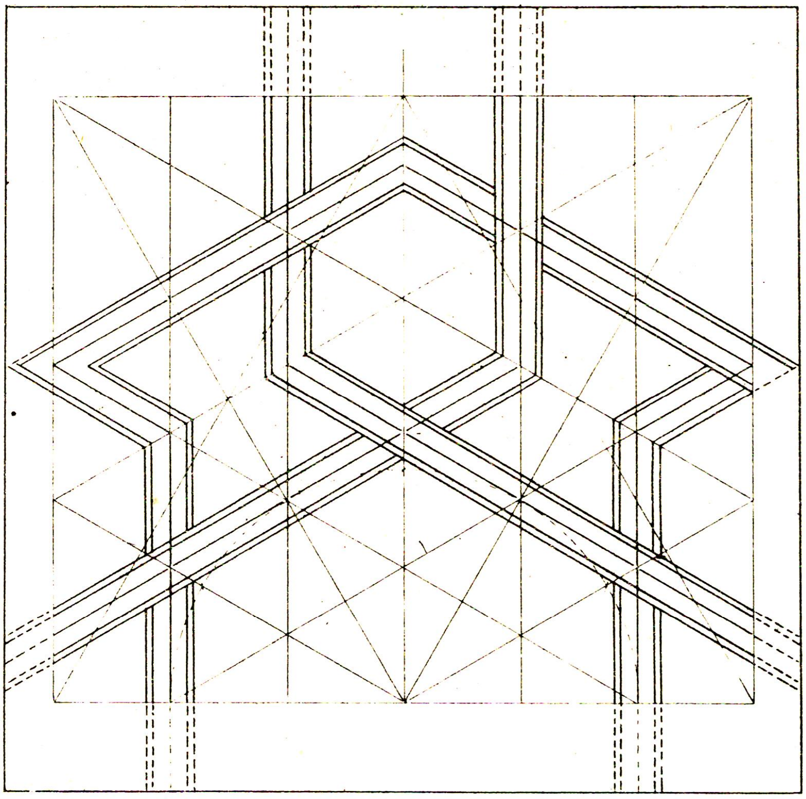

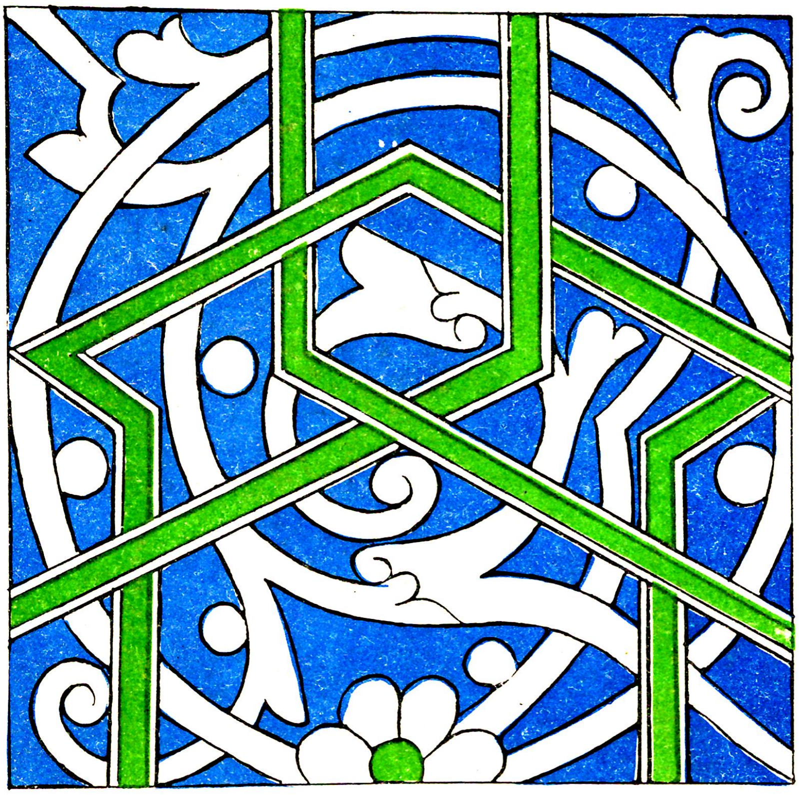

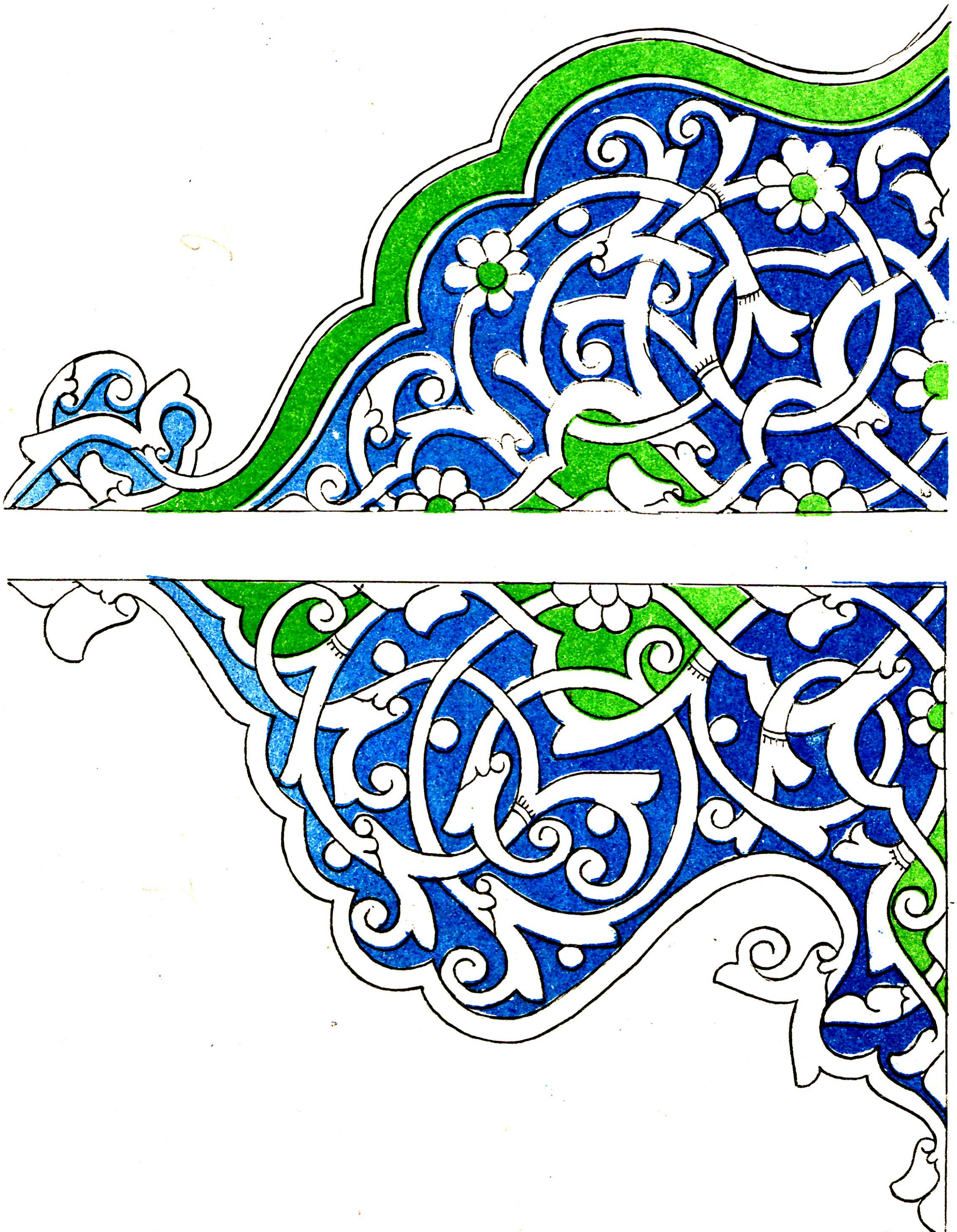

Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti Tasviriy san`at va muhahdislik grafikasi bakalavriat yo'nalishi bitiruvchisi Madrimova Intizor Alisher qizining "San`at kollejlarida xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatish" mavzusidagi bitiruv malakaviy ishiga ilmiy rahbari Q.Sh.Ro'zmetovning MULOHAZALARI

I.A.Madrimovaning bitiruv malakaviy ishi **"San`at kollejlarida xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatish"** mavzusida tasdiqlangan. Bitiruv malakaviy ishi ikki: nazariy va amaliy qismlardan iborat. Nazariy qism kirish, ikkita bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati va ilovalardan tashkil topgan. Amaliy qismda ishning mazmunini ochib beruvchi illyustratsiyalar keltirilgan.

Bitiruv malakaviy ishning kirish qismida respublikamiz san`at kollejlarida hozirgi davrda naqqoshlik san'atidan to`garak mashg`ulotlarining tashkil qilinish ahvoli va naqqoshlik mashg`ulotlari uchun individual topshiriqlarni ishlab chiqish metodikasi tahlil qilingan. Shu yo'nalishda o'tkazilgan ilmiy-tadqiqotlar, chop etilgan o'quv-metodik adabiyotlar o'rganib chiqilgan va ishning dolzarbligi asoslab berilgan. Shuningdek, kirish qismida muammoning o`rganilganlik darajasi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Bitiruv malakaviy ishda 16 ta ilova bo'lib ularda naqqoshlikdan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda bajariladigan amaliy ishlarning namunalari berilgan.

Kasb tanlash va yoshlarni kasbiy o'z o'rnini topish muammolarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, o`ylamasdan tanlagan kasb, shu kasbni egallashdagi muvaffaqiyatsizlik, shaxs va jamoatchilikka iqtisodiy va ma`naviy zarar keltiradi, natijada ta`lim muassasalari bitiruvchilarining o'z kasbiy o'rnini topa olmasliklariga sabab bo`ladi.

Ana shunday muammolarni hal qilish maqsadida ushbu bitiruv malakaviy ishi yaratildi. Chunki hozirgi kunda yoshlarning xalq amaliy san`ati turlari hunarlarini egallashlarida jiddiy muammolarga ham duch kelinmoqda. Buning asosiy sabablari sifatida yoshlarga ana shu san`at sirlarini ta`lim muassasalarning kamligi, dars mashg'ulotlarini tashkil qilishdagi qiyinchiliklar, aniq dasturlarning ishlab chiqilmaganligi va o'quv qo'llanmalarining etishmasligi kabilarni alohida

ta`kidlab o‘tishimiz lozim.

Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi san`at kollejlarida xalq amaliy san`ati turlaridan naqqoshlik san`ati mashg‘ulotlarida shu san`at turiga bo‘lgan qiziqishni yanada oshirish, naqqoshlik haqidagi nazariy va amaliy bilimlarni rivojlantirish, yangi-yangi qo‘shimcha ma`lumotlar bilan tanishtirish, ularning ko‘nikma va malakasini shakllantirishga, rivojlantirishga, san`at kollejlarida xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatishga bo‘lgan zaruriyat bilan belgilanadi.

I.A.Madrimova universitetda tahsil olish davrida mutaxassislik fanalaridan yaxshi baholarga o‘qidi. Maktab va kollejlarda chizmachilik va tasviriy san’at fanlaridan zamonaviy talablar darajasida dars o‘tish malakalarini egallagan deb hisoblayman.

I.A.Madrimova mustaqil ravishda maxsus adabiyotlarni o‘qib, tahlil qilish va ulardan kasbiy faoliyatida amaliy foydalanish malakalarini egallagan. Topshirilgan ishlarga mas’uliyat bilan yondashadi.

Bitiruv malakaviy ish naqqoshlikdan sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etish, naqqoshlik mashg‘ulotlari uchun individual topshiriqlarni ishlab chiqish metodikasi bo‘yicha dastlabki tadqiqotlardan biri sifatida qaralishi mumkin. Ishda san`at kollejlarida o‘quvchilarni naqqoshlik san`ati bo‘yicha egallashi zarur bo‘lgan ko‘nikma va malakalarini hisobga olgan holda naqqoshlik san`ati mashg‘ulotlarini tashkil qilishning yangilangan, samarali mazmun va metodikasi yaratilish bilan birga xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatishga e`tibor qaratilgan.

Men I.A.Madrimovaning **“San`at kollejlarida xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatish”** mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi unga qo‘yiladigan talablarga to‘liq javob beradi deb hisoblayman va uni Davlat Attestatsiya komissiyasida himoya qilishga tavsiya qilaman.

Bitiruv malakaviy ish rahbari: Ro‘zmetov Q.SH.

2016 yil «___» ______________

Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti Tasviriy san`at va muhahdislik grafikasi bakalavriat yo'nalishi bitiruvchisi Madrimova Intizor Alisher qizining "San`at kollejlarida xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatish" mavzusidagi bitiruv malakaviy ishiga

TAQRIZ

Bitiruvchi **Madrimova Intizor Alisher qizining "San`at kollejlarida xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodini o`rgatish"** mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi elektron shaklda 59 varaqdan iborat bo'lib, 12161 so'zdan tashkil topgan. Bitiruv malakaviy ishga 12 varaqdan iborat 16 ta ilova qilingan.

Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi respublikamiz san`at kollejlarida naqqoshlik mashg'ulotlarini samaradorligi oshirish, ayniqsa naqqoshlikdan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish bo'yicha hozirgacha o'quv-metodik adabiyotlar nashrdan chiqarilmaganligi, shu sohada ilmiy-tadqiqot ishlarining kam o'tkazilganligi, naqqoshlik mashg'ulotlari uchun individual topshiriqlarni to`liq ishlab chiqilmaganligi, san`at kollejlarida xalq rassomlari ijodlarini o`rgatishga bo`lgan zarurat bilan belgilanadi.

Bitiruvchi tomonidan amalga oshirilgan ishlar topshiriq mazmuniga to'la mos keladi.

Bitiruv malakaviy ishning kirish qismida respublikamizda shu sohada amalga oshirilgan ishlar, muammoning hozirgi ahvoli va dolzarbligi, tadqiqot ishida bajariladigan vazifalar asoslangan.

Bitiruv malakaviy ishning birinchi bobida san'at kollejlarida naqqoshlik san'ati mashg'ulotlarini tashkil qilish metodikasi va ikkinchi bobida xalq rassomi Abdulla Boltaev ijodiy faoliyatini o'rganishni nazariy asoslari ishlab chiqilgan.

Ilovalarda o`quvchilarning naqqoshlik to`gragi mashg'ulotlarida bajarilishi rejalashtirilgan Xivalik xalq rassomi Abdulla Boltayev ijodan namunalar keltirilgan bo'lib, amaliy qismining bajarilish sifati talablarga javob beradi.

Bitiruv malakaviy ishini tayyorlashda o'zbek tilidagi adabiyotlar bilan bir qatorda //http://ru.wikibooks.org,//http://www.gisa.ru,//http://revolution.fllbest.ru/programming/ 00193778_0.html kabi INTERNET manbalari, 2000 yildan

keyin chop etilgan o‘quv va ilmiy-metodik adabiyotlardan keng foydalanilgan.

Bitiruv malakaviy ishida san`at kollejlarida naqqoshlik san`atini to‘garak mashg‘ulotlarida o‘rgatishni shakllanishi, naqqoshlik san`ati mashg‘ulotlarining mazmuni o‘rganib chiqilib, uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan, naqqoshlik san`ati to‘garagi mashg‘ulotlari bo‘yicha amaldagi o‘quv dasturini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan, o‘quv-metodik kompleksni ta`lim jarayoniga kiritish metodikasi ishlab chiqilib, amaliyotda sinab ko‘rishga tadbiq qilindi.

Tadqiqotning muhim nazariy va amaliy g‘oyalaridan Respublikamiz san’at kollejlarida naqqoshlik san`atini to‘garak mashg‘ulotlarida o‘qitishda va metodik ta`minotini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

Ishda yuqoridagilar bilan bir qatorda bitiruvchi tomonidan bir qator kamchiliklarga ham yo‘l qo‘yilgan. Matnda grammatik xatolar uchraydi

I.A.Madrimova tomonidan tayyorlangan bitiruv malakaviy ishi unga qo‘yiladigan talablarga javob beradi va men uni Davlat Attestatsiyasi komissiyasida himoyaga tavsiya qilaman.

Bog‘ot tumanidagi 28-sonli umumiy o`rta ta’lim
maktabining tasviriy san’at va chizmachilik
fani o‘qituvchisi Ro`zmetov A.R.

«____» ______________ 2016 yil